

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Bakalářská práce

Queer tematika v ukrajinské literatuře

Queer Themes in Ukrainian Literature

Zuzana Špínková

Studijní program Východoevropská studia

Praha 2024

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Chláňová, Ph. D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 10. května 2024

Zuzana Špínková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat své vedoucí práce Tereze Chlaňové za její ochotu, trpělivost, cenné rady a schopnost nadchnout nové generace ukrajinistů. Děkuji také své rodině za podporu v průběhu celého studia.

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá vývojem queer tematiky v ukrajinské literatuře, tedy vývojem literárního zpracování takových genderových identit a sexualit, které se odlišují od cis heterosexuální identity, jak je definuje genderová a queer teorie. Hlavním cílem je zmapovat autory a díla, kterých se tato tematika dotýká, od úplných počátků přes významné milníky až do roku 2015, kdy vycházejí první gay romány.

Úvod práce tvoří popis základní metodologie – jak lze queer témata zkoumat a jaká jsou možná úskalí při jejich interpretaci. Dále je v úvodu stručně nastíněn historický vývoj zobrazování queer tematiky ve světových literaturách, které nějakým způsobem ovlivnily vývoj té ukrajinské, s ohledem na politické a kulturní procesy, které jsou pro zobrazování zkoumaného tématu klíčové. V hlavní části jsou představeny obecné literární tendence s důrazem na období, v němž se queer tématům dostává nejvíce prostoru, především tedy na modernismus a postmodernismus. Pozornost je věnována v chronologickém sledu nejprve autorům klasického národního kánonu, kteří skrze postmoderní reinterpretaci získali místo v nově vznikajícím queer kánonu, a posléze autorům různým způsobem tematizujícím queer identity ve svých dílech. V jedné z kapitol je nastíněna také recepce queer témat v ukrajinské společnosti na příkladu reakcí na konkrétní publikace. Poslední část je věnována osobnosti, dílu a analýze queer textových strategií současného spisovatele Olese Barliha.

Klíčová slova

Queer, LGBT+, ukrajinská literatura, Ukrajina, homosexualita, queer teorie

Abstract

Present thesis deals with the development of queer themes in Ukrainian literature, i.e. the development of literary expression of gender identities and sexualities that differ from cis heterosexual identities, as defined by gender and queer theory. The main aim is to map authors and works that touch these themes, from the very beginnings through the major milestones up to 2015, when the first gay novels were published.

The introduction consists of the description of the basic methodology – how queer themes can be explored, and the possible difficulties in the interpretation. Next, the introduction briefly outlines the historical development of the depiction of queer themes in world literatures that have in some way influenced the development of the Ukrainian one, taking into account the historical-political processes that are crucial for the depiction of the topic under study. In the main part, general literary tendencies are presented with an emphasis on the periods when queer themes receive the most space, i.e. modernism and postmodernism. Attention is paid in chronological order, first to authors of the classical national canon who, through postmodern reinterpretation, gained a place in the emerging queer canon, and then to authors thematizing queer identities in various ways in their works. One of the chapters also outlines the reception of queer themes in Ukrainian society, using the example of reaction to specific publications. The last section focuses on the personality, work, and analysis of queer textual strategies of the contemporary writer Oles Barlig.

Keywords

Queer, LGBT+, Ukrainian Literature, Ukraine, Homosexuality, Queer Theory

OBSAH

1	ÚVOD	10
2	UKRAJINSKÁ QUEER LITERATURA V PROMĚNÁCH ČASU	21
2.1	MODERNIZACE VS. TRADICIONALISMUS.....	21
2.2	POTLAČOVANÁ SEXUALITA V ŽIVOTĚ A DÍLE N. V. GOGOLA.....	22
2.3	ŽENY UKRAJINSKÉ MODERNY: LESJA UKRAJINKA A OLHA KOBYLJANSKÁ 23	
2.4	SLOŽITÝ SVĚT AHATANHELA KRYMSKÉHO	25
2.5	SITUACE V SOVĚTSKÉ UKRAJINĚ.....	27
2.6	SITUACE PO ROZPADU SVAZU	29
2.7	ŽENSKÁ PSYCHOLOGIE V TVORBĚ OKSANY ZABUŽKO	35
2.8	QUEER LITERATURA „DVOUTISÍCNÍKŮ“	36
2.9	120 STRAN SODOMY	38
2.10	PRVNÍ UKRAJINSKÉ GAY ROMÁNY	41
2.11	PRŮKOPNICTVÍ OLESE BARLIHA	42
2.12	ANALÝZA BARLIHOVA LITERÁRNÍHO STYLU NA PŘÍKLADU PRÓZY NENÁVIDÍM A DVOU BÁSNÍ	45
3	ZÁVĚR	49
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	52
	PRIMÁRNÍ LITERATURA:	52
	SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:	52
	INTERNETOVÉ ZDROJE:	54
	SEZNAM PŘÍLOH:	59
	PŘÍLOHA 1	I
	<i>Básník, prozaik a dramatik Oles Barlih o ukrajinské LGBT literatuře</i>	<i>I</i>
	<i>a své roli v ní</i>	<i>I</i>
	PŘÍLOHA 2	VIII
	PŘÍLOHA 3	XI

Předmluva

Dva roky po propuknutí plnohodnotné invaze se tváří v tvář každodenním zprávám o válečných zločinech na Ukrajině může zvolené téma zdát na první pohled nedostatečně palčivé. Je to však právě queer komunita, která dnes aktivně prezentuje svou činnost prostřednictvím internetových médií a ukazuje, že i ona bojuje za svobodu a územní celistvost své země a také ona je plnohodnotnou součástí ukrajinské společnosti a armády. Přístup ukrajinské společnosti k této po dlouhou dobu opomíjené a marginalizované komunitě odráží její ochotu zapojit se do evropského společenství a systému hodnot, a zároveň ochotu opustit normy zavedené v Sovětském svazu a přetrvávající v současném Rusku.

Společenské procesy, nálady a hodnoty reflektuje velmi dobře právě literatura a lze ji také pro jasnost vycházející z podstaty slova (ve většině případů) snadno interpretovat.¹ Jakýmsi indikátorem míry liberalizace a demokratizace pak může posloužit téma sexuality a genderových identit, a to zejména takových jejích projevů, které se nějakým způsobem odlišují od obecně přijaté normy. Queer témata nám mohou o dané kultuře mnoho říci.

Tato tematika byla a je již poměrně hojně zkoumána ve Spojených státech, Německu, či v anglosaském prostoru, zatímco na Ukrajině dostatečné vědecké zpracování zatím chybí a první studie se objevily teprve nedávno². Zajímavým faktem je, že existují práce o homosexualitě v ruské literatuře, jak z pera západoevropských, tak českých i ruských akademiků (navzdory výrazně homofobní ruské politice), ovšem stejné tematické v literatuře ukrajinské je věnována minimální pozornost. Ve svém bádání čerpám pro svůj obecný teoretický úvod a pro srovnání jednotlivých literatur v první řadě z monografie kolektivu autorů *Homosexualita v dějinách české kultury*, konkrétně z metodologického úvodu Martina C. Putny. Pro analýzu vývoje tematiky v ukrajinském prostředí vycházím jednak z práce Olhy Šaf *Transgender významy v ukrajinské lyrice: level zero (genderově-psychologická*

¹ „Právě skrze literaturu homosexualita nacházela ‘svá slova’... Alternativní, tedy vizuální projevy této zkušenosti byly pojmenovatelné a pochopitelné zase až skrze tato slova, skrze verbální, diskurzivní vyjádření toho, co je zobrazeno a jak se to vnímá.“ PUTNA, Martin C. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011, s. 8. (Dále jako: Putna)

² Podle O. Šaf se queer diskurs v ukrajinské literární vědě ještě před několika lety nacházel na nulovém bodě, a veškerá bádání byla tudíž dosud poměrně povrchní. Pro metodologii sahá Šaf často k pracím ruských badatelů. Viz ШАФ, Ольга. Трансгендерні смисли в українській ліриці: level zero (гендерно-психологічний ракурс). Online. *Наукові праці: Філологія. Літературознавство*, том 301 № 289 (2017). Dostupné z: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2015/301-289-27.pdf>. (Dále jako: Šaf)

perspektiva) (*Трансгендерні смисли в українській ліриці: level zero /гендерно-психологічний ракурс/*), jednak z knižní kapitoly *Ukrajinská queer kultura: obtížné začátky* (*Ukrainian queer culture: the difficult birth*) Vitalije Černeckého a ze stručného článku Jaroslava Sommera *Homosexualita v ukrajinské literatuře*, který jako první seznamuje české prostředí se základními autory a přístupy, jak lze tuto tematiku ztvárnit a následně vědecky uchopit. Pro vývoj obecných literárních tendencí po rozpadu Svazu čerpám z monografie Terezy Chlaňové a kol. *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou*. Vedle toho stojí za zmínku pro zkoumané téma též relevantní diplomová práce Magdy Krčmové na téma erotiky v současné ukrajinské próze³. Jelikož o homosexualitě již alespoň jeden článek v českém jazyce vyšel, ale téma dalších identit, které mají v současné společnosti své místo, zůstalo dosud opomenuto, vytyčila jsem si za cíl zmapovat počátky a vývoj obrazu veškerých identit spadající pod pojem *queer* v ukrajinské literatuře.

Sexualita a gender, jak je dnes vnímáme, představují zcela esenciální prvky identity jednotlivce, a proto je a bude vždy relevantní zkoumat jejich literární reflexi. Vzhledem k emancipaci této komunity a rozšiřujícímu se všeobecnému povědomí o ní v posledních desetiletích je zapotřebí věnovat ve svém bádání prostor zkoumání právě queer tematiky.

Při strukturování práce jsem postupovala podle pravidla od nejobecnější teorie směrem ke konkrétním praktickým příkladům tvorby s queer tematikou. V úvodu nejprve definuji základní pojmy své práce, nastiňuji vývoj zobrazování sexuality v literatuře obecně a literárněvědné metody, jimiž lze problematiku zkoumat, zachycuji první díla s queer tematikou a autory výrazným způsobem utvářející tento diskurz ve světové literatuře. Z důvodu omezeného rozsahu bakalářské práce nebylo možné zahrnout vývoj této tematiky ve všech světových literaturách, zaměřila jsem se proto na ty, které výrazněji ovlivnily vývoj té ukrajinské a mají s ukrajinským prostředím určitou kulturní či historickou souvislost, především tedy na vývoj západoevropské, české a ruské queer literatury. Mým dalším cílem je nalézt paralely a společné vlivy mezi literaturou zmíněných areálů a stručně postihnout specifika každé z nich.

V další kapitole se věnuji vývoji tématu sexuality, popřípadě erotiky a queer identit v ukrajinské literatuře. Smyslem této kapitoly je nalézt důležité literární milníky s přesahem

³ Viz KRČMOVÁ, Magda. *Erotika v současné ukrajinské próze (v kontextu estetických a názorových hledání)*. Online. Diplomová práce. Doc. PhDr. Galina Binová, CSc. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2006. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/obg7o/dipl.pr.Krcmova_M..pdf. (Dále jako: Krčmová)

do historie a politického vývoje země, které zcela zásadním způsobem ovlivňují dobovou literární tvorbu. Své bádání jsem časově ohraničila rokem 2015. Současné aktivity ukrajinské queer komunity jsou tak bohaté a rozmanité, že by mohly v budoucnu posloužit jako téma samostatné vědecké práce.

Primární i sekundární literaturu cituji buď v existujícím českém překladu, nebo ve vlastním překladu originálního znění, které uvádím v poznámkách.

Poslední část tvoří osobnost a dílo jednoho z umělecky nejplodnějších a občansky nejaktivnějších autorů současné gay literatury Olese Barliha. Na rozboru několika jeho děl demonstřuji typické prvky, motivy queer literatury, jaké lze odhalit pomocí metod popsanych v úvodu. V této kapitole cituji z vlastních překladů, které tvoří přílohy práce.

V závěru si dovolím vykročit z časového rámce blíže do současnosti, navrhnout témata pro budoucí specifitější bádání a zmínit problémy recepce queer literatury v současné ukrajinské společnosti na příkladu debaty kolem knihy vydané před několika lety.

1 Úvod

Před popisem samotného historického vývoje zobrazení sexuality, genderu a queer tematiky v literatuře je zapotřebí definovat základní pojmy, s nimiž pracuji. Záměrně jsem pro své téma zvolila zastřešující termín „queer“, jejímž ekvivalentem je dnes též hojně rozšířená zkratka LGBTQ+. V pomyslném souboji těchto dvou označení nakonec zvítězilo první, a to z několika důvodů. Význam pojmu queer se v průběhu let měnil, podobně jako se mění zmíněná zkratka, v 90. letech minulého století však nabyl významu, který podle mého názoru nejlépe vystihuje spektrum identit ve vší rozmanitosti a který se v posledních třech desetiletích ujal jak v akademickém, tak veřejném diskurzu. Jak též poznamenává spisovatel Oles Barlih ve svém rozhovoru pro internetový žurnál *Gay alianca Ukrajina* (překlad rozhovoru viz příloha 1), může zkratka LGBT (i ve svých různých obměnách) vyvolávat poněkud omezené představy.⁴

Význam pojmu „queer“

V angloamerickém prostředí má označení „queer“ více konotací než u nás, popř. v jiných slovansky mluvících zemích, neboť toto anglické slovo původně znamenalo „podivný“, „zvláštní“, tedy nějakým způsobem se odlišující. Časem nabylo negativního významu blíže k českému „divný“ jako hanlivé označení homosexuála. V 90. letech minulého století se pojem queer neutralizuje a proniká na akademickou půdu, kde vzniká queer teorie.⁵ S nástupem postmodernismu ve filozofii a umění, jehož podstatou je (zjednodušeně řečeno) zpochybnění dosavadních, obecně platných pravd či metanarativů a hledání nových, aktuálnějších myšlenkových koncepcí, které by byly schopny obsáhnout šíři nejrůznějších světonázorů, přijmout je a tolerovat⁶, začali od druhé poloviny minulého století myslitelé a

⁴ Viz Příloha 1. Originální znění rozhovoru viz: КАМУФЛЯЖ, Коля. *Поет, прозаїк, драматург Олесь Барліг — про українську ЛГБТ-літературу та себе в ній*. Online. In: Upogau.org. 23.3.2014. dostupné z: https://upogau.org/ru/ourview/ourview_850.html.

⁵ Viz DIBELKA, Jaroslav. *Recenze knihy „Miluji tvory svého pohlaví.“ Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*. Online. Český časopis historický, roč. 112 (2014), č.1, s. 149–152. ISSN 0862-6111. Dostupné z: https://www.hiu.cas.cz/user_uploads/vydavatelstva_cinnost/periodika/cesky_casopis_historicky/ccch_1_2014_fin.pdf. (Dále jako: Dibelka)

⁶ Viz WELSCH, Wolfgang. *Postmoderna. Pluralita jako etická a politická hodnota*. Praha: KLP, 1993.

umělci zpochybňovat také dosavadní vnímání sexuality a genderové identity (ve smyslu „sociálního pohlaví“). Mezi jedny z nejdůležitějších myslitelů, kteří se výrazně podíleli na formování tzv. queer teorie, patří filosof Michel Foucault (1926–1984), americká filozofka a teoretička genderu Judith Butler (*1956) či americká vědkyně Eve Kosofsky Sedgwick (1950–2009). Zkoumáním rozličných společenských faktorů působících na formování identity lidského individua zpochybnili primát heteronormativity (tedy jakési nadřazenosti a prapůvodnosti heterosexuality oproti jiným druhům sexuality) a zároveň usilovali o zrušení tohoto binárního řádu a jakési neměnnosti položením důrazu právě na rozmanitost jevů, které utvářejí naši sexuální identitu, důrazu na fluiditu (proměnlivost) genderu a sexuality.⁷

Podle Judith Butler je hlavním rysem genderu performativita, tedy každodenní performance naší identity jako neodmyslitelná součást života každého jednotlivce. Butler zavádí pojem „psychic excess“, jakýsi nadbytek významů v lidské psychice. Z nich si vybíráme jen některé a svými opakovanými rozhodnutími a činy formujeme (performujeme) vlastní identitu v souladu s tím, jak jednotlivé typy chování vnímá daná kultura.⁸

Kanadský literární vědec a profesor Paul Fry ve své přednášce o queer teorii srovnává koncepcí obou zmíněných postmoderních myslitelů a vysvětluje, jak lze při analýze literárních děl interpretovat chování fiktivních postav z hlediska performativity jejich identity. Ačkoliv teorie Judith Butler přináší mnoho otazníků (problematickým je například fakt, že Butler sexualitu na jednu stranu vnímá jako něco autentického, co přesahuje naše vědomé psychické procesy, na stranu druhou mluví o její performativitě) může být její koncepce přínosná pro analýzu queer literatury. Například v případě, kdy literární postava určitého biologického pohlaví projevuje ve svém chování modely, které jsou tradičně vnímané jako charakteristické pro pohlaví opačné.⁹ Fluiditu sexuální identity, jak ji popisují postmoderní

⁷ Viz FRY, Paul H. *Theory of Literature*. Online. New Haven: Yale University Press, 2012, s. 299–311. ISBN 9780300180831. Dostupné z:

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=445842&lang=cs&site=ehost-live>.

(Dále jako: Fry).

⁸ Viz BUTLER, Judith. *Imitation and Gender Insubordination*. Online. In FUSS, Diana. *Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories*. New York: Routledge, 1991, s. 13–31. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=548160&lang=cs&site=ehost-live>.

⁹ Viz Fry, s. 311.

teoretici, lze mnohdy pozorovat v dílech, která tematizují homosexuální erotickou zkušenost protagonistů vystupující jinak v heterosexuálních vztazích.

Metodologie zkoumání queer témat

Metodologie queer tematiky v literatuře se stále vyvíjí a vědci i autoři samotní se nezdá ve svých přístupech rozcházejí. Jeden z problémů představuje otázka, zdali při analýze queer textů věnovat pozornost vlastní sexualitě autora. Podle některých je relevantní pouze analýza textových prostředků a volba queer postav bez jakékoliv souvislosti s biografií a postojem autora¹⁰. Jiným se naopak korelace mezi sexualitou autora a typem textu jeví jako zajímavá možnost komplexního zkoumání projevů queer identit v literatuře. Další zpochybňují veškeré metody na základě tvrzení, že homosexuální text se nijak neliší od jiných typů textů a queer studia jsou irelevantní.¹¹

Pokud zacházíme s pojmem queer literatura, nabízí se otázka, co vše do ní lze zahrnout, zdali jde výlučně o texty o queer osobách produkované queer osobami, nebo texty o queer problematice psané kýmkoliv bez ohledu na vlastní sexualitu, nebo jde o texty queer autorů s jakoukoliv tematikou. Odpovědi se různí v souvislosti s vnímáním úlohy a postavení queer literatury. Někdo razí cestu formování queer komunity a její literatury na principu minority podobné rasovým minoritám, někdo naopak usiluje o začlenění queer témat do jednotného celku národní, popř. světové literatury.¹² Jedna z odpovědí podle posledního zmíněného přístupu by pak mohla být taková, že neexistuje žádná zvláštní queer literatura. V každém případě však lze v literatuře vydělit určité téma zvolené k vědeckému zkoumání. Dalším úkolem badatele je pak vystopovat v rámci celku děl s queer tematikou díla dostatečných literárních kvalit, která zaujmou badatele a čtenáře i mimo příslušnou komunitu.

Co se týče zkoumání konkrétně homosexuálních obsahů v literatuře (a podle mého lze následující koncepci rozšířit i na další queer identity), Martin C. Putna ve svém

¹⁰ Pozn. tento přístup souvisí s obecnějším pojmem „smrt autora“ zavedeným v postmodernismu, který zcela vynechává osobu autora při analýze literárního díla.

¹¹ Podobně se vyjadřuje Aleš Kauer v rozhovoru o antologii evropské gay poezie *Moral bi spet priti*, ačkoliv do ní sám přispěl svými básněmi. Viz: FÖRSTER, Jan. *MORAL BI SPET PRITI. Evropská antologie současné poezie. ROZHOVOR PRO COLOUR PLANET*. Online. In: Kauer.cz. Dostupné z: <https://www.kauer.cz/reakce/2009/02.php>.

¹² Viz Putna, s. 19–21.

metodologickém úvodu k monografii *Homosexualita v dějinách české kultury* popisuje dva klíčové pojmy jako dva základní přístupy: homotematika a homotextualita. Homotematika označuje přístup, který zkoumá, zda je v textu tematizována, reflektována homosexuální zkušenost některé z postav, ať již vlastní či cizí, přičemž sexualita autora zde nehraje roli. Homotextualita, pojem zavedený Jacobem Stockingerem, naopak označuje fokus na přítomnost textových prvků, které lze označit za implicitně homosexuální:

*„Homotextualita se neptá ani po homosexualitě autora, ani nepotřebuje zřetelnou tematizaci, nýbrž naopak: zkoumá, jakými způsoby jsou homosexuální motivy zašifrovány do děl těch autorů, kteří o homosexualitě nemohou nebo nechtějí mluvit otevřeně.“*¹³

Jako základní nástroje homotextuality pak Putna uvádí „masku“ a „signál“, termíny, s nimiž zachází i zahraniční vědci v oblasti queer literární vědy.¹⁴

*„Autor v textu maskuje své homosexuální téma a/nebo homosexuální citění, ale nechce je zakrýt zcela: Kdyby je zakryl dokonale, nikdo by o něm nevěděl a ani literární věda by si s takovým textem nic nepočala. Maska je vždy nasazena tak, aby současně působila jako signál, jako upozornění pro ty čtenáře, které by toto téma a citění mohlo zajímat. Text tak nabývá dvojí významové roviny.“*¹⁵

V literární vědě existuje určitý proud, který se soustředí na odhalení možné homosexuální orientace významných autorů za pomoci analýzy homosexuálních prvků v jejich životě a tvorbě. Takové případy nalezneme i v ukrajinském prostředí, čímž se budu zabývat v následující kapitole. M. Putna však varuje před tzv. apologetickým biografismem, kdy se vědec na základě identifikace určitého spisovatele jakožto homosexuálního snaží ospravedlnit existenci homosexuality samotné, bez hlubšího zaměření se na kvalitu textů. Takový přístup přirozeně vyvolává ostrou reakci konzervativců, kteří takovou možnost u svých národních hrdinů nemohou připustit, viz debaty ohledně orientace Gogola (nebo Čajkovského) v ruském prostředí.¹⁶

Za signály a (implicitní) homosexuální/queer prvky se považují např. následující textové strategie: kult přátelství, kult krásy, neurotická expresivita, sentimentalita, náboženská

¹³ Putna, s. 28.

¹⁴ Tuto pojmovou dvojici zavádí německá literární vědkyně Marita Keilson-Lauritz.

¹⁵ Putna, s. 29.

¹⁶ Viz tamtéž, s. 25.

exaltovanost, použití rodově neutrálního „ty“ a jiných forem rodově neutrální řeči¹⁷, intertextuální odkazy k autorům pomyslného homosexuálního kánonu. V případě konkrétně mužských homosexuálních prvků pak přehnaný důraz na maskulinitu, oslava fyzické zdatnosti, sportu, především plavání, homosociální prostředí jako klášter, armáda, námořnictvo, internát či vězení. V lyrice může jít o opěvování osoby stejného pohlaví skrze lyrický subjekt pohlaví opačného, než je sám autor.

Analýza queer strategií však naráží na hranice dichotomie maskulinity a feminity, jinými slovy, analýza probíhá stále skrze prizma tradičních genderových rolí, které se právě queer studia snaží zrušit.¹⁸

Problémy interpretace (rizika dezinterpretace) textu podle těchto strategií mohou spočívat jednak v tom, že jednotlivé prvky, motivy samy o sobě jsou vypovídající až v jejich tzv. „homoerotické konstelaci“ a záleží na rozhodnutí badatele, zdali je podle něj v daném textu konstelace přesvědčivá, dostačující, jednak v tom, že autor tyto prvky může využívat úmyslně, anebo podvědomě a je poměrně obtížné se dopátrat jeho skutečných záměrů. Olha Šaf vidí jako možnou překážku správné interpretace právě častý implicitní charakter queer obsahu.¹⁹

Východiskem z těchto problémů se pak jeví kombinace všech uvedených přístupů se zřetelem na individualitu autora, tedy zkoumání jak jeho textových strategií a témat, tak biografického a autobiografického materiálu.²⁰ Takovým způsobem přistupuji ve své práci ke queer tematice v ukrajinské literatuře.

V historickém vývoji literárního ztvárnění queer témat v euroamerickém prostoru lze rozlišit 3 typy či chceme-li – 3 základní stádia. Prvním je „cesta sublimace“ – nepřímé vyjádření témat pomocí náznaků, symbolů, masek, druhým „cesta stylizace“, kdy je tematika vyjádřena explicitně, ale zasazena do vzdálenějších dob a prostředí, aby se předešlo příliš silné reakci čtenářů a kritiky, a třetí je „cesta manifestace“, kdy autor o tématu mluví přímo a v současném kontextu.²¹

¹⁷ V tomto ohledu musí autoři různých jazykových skupin nakládat se zašifrováním genderu různě. Zajímavé je, že třeba maďarština vůbec nerozlišuje gramatický rod.

¹⁸ Viz Šaf, s. 156.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Viz Putna, s. 31.

²¹ Viz tamtéž, s. 88–89.

Stručný vývoj zobrazování sexuality a queer sexuality v literatuře

Počátky zobrazování homosexuality v Evropě sahají až k nejstarší dochované literatuře vůbec, k antice. Platón ve svých dialozích popisuje milostné vztahy starších mužů s mladšími jako naprosto přirozenou součást společenských zvyklostí, básnířka Sappó adresovala svou milostnou poezii ženám. Dnešní kategorie homosexuality a heterosexuality však tehdy neexistovaly, erotická náklonnost a láska ke stejnému pohlaví byla ve starořecké společnosti pěstována stejně jako ta k pohlaví opačnému. V dnešním pojmosloví by se tedy dalo soudit, že Řekové pěstovali bisexualitu.²²

Křesťanská Evropa pak přijala jiné normy, založené na výlučném manželském a sexuálním soužití muže a ženy. Homosexualita a další projevy „netradiční sexuální náklonnosti“ se dostaly do škatulky sodomie²³. To platilo pro období středověku a raného novověku s jistým kolísáním v uvolňování a utužování společenských poměrů.

Prvním zlomovým obdobím v zobrazování sexuality obecně je 19. století, kdy se každodenní realita značně rychle mění díky průmyslové revoluci a s ní i témata dobové literatury. V této době se rozvíjí kapitalismus a urbanizace, tedy důležité faktory formování queer komunity. Pro svobodnou seberealizaci queer osob bylo/je totiž klíčovým vymanění se z rodinných a církevních vazeb rurální společnosti.²⁴

Díla zobrazující ve své době nepřijatelnou formu sexuality vznikala již dříve, mohla být však publikována až o mnoho později, viz skandální dílo Donatiena Alphonse Françoise (Markýze) de Sade *120 dní sodomy* (napsané v roce 1785 a poprvé vydané až roku 1904 pro vědecké účely). Oscaru Wildovi jsou přisuzovány některé pornografické (*Lady Fuckingham*)

²² Viz FOUCAULT, Michel: *Dějiny sexuality II. – Užívání slasti*. Praha: Herrmann & synové, 2003, s. 247–248.

²³ Homosexuální chování se sice považovalo za hříšné a bylo trestné, nicméně se o něm zřejmě ve společnosti příliš nemluvalo a nebylo nijak zvláště často stíhané zákonem. Existovalo jako jev, ale nikoliv jako společenský diskurz. Viz Fry, s. 306–307. (Martin C. Putna však uvádí právě stíhání homosexuálů-sodomitů ve středověku za první impuls k formování komunity se společným zájmem a pronásledovatelem.)

²⁴ Viz CHERNETSKY, Vitaly. *Ukrainian Queer Culture: The Difficult Birth*. Online. In Verdiņš, Kārlis, Ozoliņš, Jānis (eds.). *Queer Stories of Europe*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Press, 2016, s. 206.

Dostupné

z:

https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/22248/chernetsky_2016_8362460.pdf?sequence=1&isAllo wed=y. (Dále jako: Chernetsky)

a homoerotické texty (*Teleny, or The Reverse of the Medal*). Tento dekadentní autor se stal jakousi literární ikonou homosexuálů. Ve vězení, kde se ocitl kvůli své sexuální orientaci, napsal rozsáhlý dopis-zpověď svému milenci, publikovaný pod názvem *De Profundis*.

Explicitně homosexuální díla nalezneme až na počátku 20. století, kdy se ve světových literaturách prosazuje modernismus. S jeho příchodem na přelomu století se v literatuře dostává téma sexuality do popředí jako jeden z hlavních projevů svobodného uměleckého sebevyjádření a seberealizace individua. Ruku v ruce s tím jde tematizace ženské emancipace v literatuře, která naráží na dobové představy o společenských úlohách jednotlivých pohlaví, viz např. v Británii Virginia Woolf (1882–1941). Tato feministická spisovatelka také jako jedna z prvních píše ve svém románu *Orlando: A Biography* (1928) o problematice transgenderu, kde se mužská hlavní postava změní v ženu.

Nikoliv náhodou byli autoři prvních homosexuálních románů zároveň významnými teoretiky moderny. V Rusku jde o Michajla Kuzmina (1872–1936), který je dnes znám zejména pro svou homosexuálně laděnou prózu *Křídla (Крылья)* z roku 1906.²⁵ V anglické literatuře to byl například spisovatel Edward Morgan Forster (1879–1970), který jako jeden z prvních vůbec tematizuje ve svém díle *Maurice* z let 1913/14 lásku a (nakonec naplněný) milostný vztah mezi dvěma muži. Román je věnován „šťastnějšímu roku“, který ovšem nastal až v roce 1971, kdy mohl být (na přání autora posthumně) publikován.²⁶ O rok později vydává D. H. Lawrence odvážný román *The Rainbow*, v němž hlavní hrdinka prožívá milostný lesbický vztah se svou učitelkou. Kniha byla v Británii odsouzena a na dlouhou dobu zakázána.²⁷

Německý slavista Ulrich Schmid ve své studii *Masky touhy (Masken des Begehrens)*, mapující homosexualitu v textech a životopisech ruských autorů, píše o homosexuálních zkušenostech a genderových experimentech mnoha významných modernistických básníků:

²⁵ Toto dílo bylo překvapivě v témže roce v Ruském impériu vydáno. Více viz: ŽELEZOVÁ, Eva. *Homosexuální téma v tvorbě M. Kuzmina a J. Charitonova (pokus o konfrontaci)*. Online. Diplomová práce. Doc. PhDr. Galina Pavlovna Binová, CSc. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2014. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/g0ga5/diplomka_Zelezova.pdf.

²⁶ E. M. Forster vysvětluje ve své závěrečné poznámce k románu z roku 1960, že se o svůj rukopis podělil jen s několika pečlivě vybranými přáteli, jelikož se rozhodl dát příběhu dvou zamilovaných šťastný konec, a tím ztratil šance na jeho vydání. (Viz FORSTER, Edward M. *Maurice*. Leipzig: Reclam-Verlag, 1990.)

²⁷ Viz Stefan Welz v doslovu knihy (tamtéž).

androgynní symbolistka Zinaida Gippius a její manžel Dmitrij Merežkovskij pořádali bujaré bakchanálie, snažili se překonat tradiční genderové rozdělení a žili v jistém milostném trojúhelníku s básníkem Dmitrijem Filosofovem. Sergej Jesenin nebo Marina Cvětajeva se nebránili stejnopohlavní lásce a v některých svých básních tyto city tematizují.²⁸

Celkově uvolněná atmosféra doby fin de siècle sice vytvořila příhodnější podmínky pro sebevyjádření queer osob a pro experimenty s genderovou a sexuální identitou, nicméně dosavadní společenské morální struktury nemohly odeznít ze dne na den, a v literárním zobrazení proto stále ještě převládal princip sublimace, použití symbolů, náznaků, nebo psaní „do šuplíku“.

Po liberálnějších náladách prvních dvou desetiletí vrátil nástup totalitních režimů v Evropě (opomeneme-li homoerotickou estetiku raného nacismu i socialismu), stalinismus v SSSR, druhá světová válka a poválečná doba vývoj o mnoho desetiletí nazpět a značně zbrzdil emancipaci i jakoukoliv sebe prezentaci queer komunity.

Rozvoj queer politického hnutí za svobodu a rovnoprávnost přichází ve Spojených státech, v Německu a ve Francii až na přelomu 60. a 70. let, kdy se také rozvíjí postmoderní myšlení. V USA představují politický i literární milník události kolem stonewallského incidentu²⁹. Stojí za to zmínit pozoruhodný fakt, že k oficiální dekriminální homosexualitě došlo navzdory politickému režimu poprvé v roce 1961 v ČSSR, v čemž předstihla všechny výše zmíněné země. Východoněmecká sexuologie v 60. letech vnímala homosexualitu jako důsledek psychických poruch nebo svádění mladších mužů staršími. Homosexuálové platili za politicky nespolehlivé a pro společnost nebezpečné jedince. Homofobní sexuologické publikace se pak importovaly do Sovětského svazu, kde z nich přejímali vyhovující informace.³⁰ V 60. letech vyšla v SSSR první příručka o sexuální výchově, která se zmiňuje

²⁸ Mluví se především o vztahu S. Jesenina s Nikolajem Kljujevem a M. Cvětajevové se Sofií Parnok. Viz SCHMID, Ulrich. *Masken des Begehrens: Homosexualität in der russischen Literatur*. Online. Osteuropa, Vol. 63, No. 10 (2013), s. 30. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/44936171>. (Dále jako: Schmid)

²⁹ Jedná se o policejní razii v newyorském gay baru Stonewall v r. 1969. V reakci na hrubé zacházení policie s návštěvníky baru se rozpoutaly masové protesty.

³⁰ Například i z české příručky sexuologa Josefa Hynie. Viz ALEXANDER, Rustam. *Sex Education and the Depiction of Homosexuality Under Khrushchev*. Online. In *The Palgrave Handbook of Women and Gender in Twentieth-Century Russia and the Soviet Union*. London: Palgrave Macmillan UK, 2018, s. 349-364. Dostupné z: https://doi.org/10.1057/978-1-137-54905-1_23.

(byť jedním odstavcem) o homosexualitě a vysvětluje původ její a jiných sexuálních „úchylek“ v neblahých podmínkách kapitalismu západního světa, v nezaměstnanosti, nejisté budoucnosti či nedostupnosti bydlení.³¹

E. M. Forster se ve své závěrečné poznámce k *Mauricovi* z roku 1960 vyjádřil o vnímání homosexuality tehdejší anglickou společností následovně:

„Od doby, kdy byl napsán 'Maurice', se ve veřejném mínění udál posun: od strachu a ignorance ke zvyku a pohrdání. To není změna, o jakou usiloval Edward Carpenter³². Doufal ve velkomyslné přijetí citu a v integraci autenticity do života společnosti. A já jsem se domníval, ačkoli o něco méně optimisticky než on, že vědění s sebou přinese porozumění. Netušili jsme, že to, co veřejnost na homosexualitě doopravdy pohoršuje, není věc sama o sobě, nýbrž nutnost o ní přemýšlet. Kdyby nepozorovaně vklouzla do našich řad nebo by byla ze dne na den legalizována drobným písmem v nějaké vyhlášce, protestů by bylo jen málo. Naneštěstí ji může legalizovat jedině parlament a jeho poslanci by byli nuceni přemýšlet nebo alespoň budít zdání, že to dělají. Proto budou Wolfendenova doporučení na neurčitou dobu zamítnuta a policejní represe budou pokračovat.“³³

V postsovětském prostoru zaznamenává explicitní vyjádření erotiky a queer obsahů v literatuře skutečný boom až s Gorbačovovou glasností a perestrojkou v 80. letech a s rozpadem Sovětského svazu v 90. letech 20. století. Větší otevřenost médií a přestavba do té doby absolutně kontrolované společnosti přináší i otevřenost v literatuře, kdy dochází k publikaci děl dříve zakázaných a šířených pouze samizdatem, děl spisovatelů emigrantů a ke vzniku nových děl s novými tématy a hrdiny. V duchu postmodernismu se autoři snaží ve své tvorbě reflektovat obtížně uchopitelnou šíři životních postojů a forem, nejistotu a dezorientaci spojenou se složitým procesem přetváření hodnotového systému po rozpadu Svazu.³⁴

³¹ Tamtéž. Primární zdroj: АРТЕМЬЕВ, Кочетков, Штанков. *Гигиена половой жизни*. Москва: Издательство «Знание», 1964.

³² Pozn. Edward Carpenter – anglický gay aktivista, filosof a básník, jenž inspiroval Forstera k napsání „*Maurice*“.

³³ FORSTER, Edward M. *Maurice*. London: Penguin Classics, 2005, s. 224.

³⁴ SOMMER, Jaroslav. *Téma homosexuality v ukrajinské literatuře*. Online. *Slavica Literaria*, roč. 20, č. 2 (2017), s. 104. DOI: 10.5817/SL2017-2-11. (Dále jako: Sommer)

Homosexuální téma tak v ruských a ukrajinských dílech figuruje často jako jeden z motivů, jeden z projevů určité dezorientace a náhle nabyté svobody. Jako příklady románů s explicitním zobrazením homosexuální tělesné lásky (na hranici pornografie) v ruské literatuře lze uvést dílo excentrika Eduarda Limonova (1943–2020) *To jsem já, Edáček* (*Эмо я – Эдушка*, 1979), nebo díla dosud aktivního a dosti provokativního postmodernisty Vladimira Sorokina (*1955) *Srdce čtyř*, *Modré sádlo*, *Den opričníka* a další³⁵. Jakousi ikonou ruské gay a undergroundové literatury je básník, prozaik a dramatik Jevgenij Charitonov (1941–1981). Jeho díla mohla v Rusku vyjít až po dekriminlizaci homosexuality v roce 1993.³⁶

I přes poměrně ranou legalizaci homosexuality v českých zemích se tento diskurz skutečně prosazuje až po sametové revoluci v r. 1989, kdy se česká queer komunita začíná politicky i kulturně organizovat a začínají vycházet různá gay a lesbická tištěná a internetová periodika.³⁷

Zajímavým a významným počinem je antologie současné evropské gay poezie vydaná v roce 2009 v Lublani *Moral bi spet priti* (slovinsky *Měl bys znovu přijít*), jejímž hlavním editorem je slovinský básník Brane Mozetič (*1958) a která se nově zaměřuje i na autory z jihovýchodní a východní Evropy. Do této antologie svými díly přispěli autoři 29 zemí, mezi nimiž je i několik českých básníků – Petr Hrbáč, Václav Jamek, Aleš Kauer, Jiří Kuběna a Pavel Petr.³⁸

V dnešním euroamerickém prostoru je queer komunita a s ní i příslušná literatura vnímána jako běžná součást rozmanité společnosti a díla s queer tematikou lze nalézt v téměř každém knihkupectví, ačkoliv konzervativní hlasy v politice s odlišnou intenzitou v jednotlivých zemích stále brání plnému zrovnoprávnění. Podle Martina Putny „*nyní skutečně nejde o to, homosexualitu obhajovat, ale o to, analyzovat její podoby v dějinách*

³⁵ Viz Schmid, s. 43.

³⁶ Tamtéž, s. 47. O tvorbě dvou nejvýznamnějších ruských gay spisovatelů vznikla diplomová práce v češtině: Železová, Eva: *Homosexuální téma v tvorbě M. Kuzmina aj. Charitonova (pokus o konfrontaci)* [online]. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Doc. PhDr. Galina Pavlovna Binová, CSc. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/g0ga5/diplomka_Zelezova.pdf.

³⁷ Viz DIBELKA, s. 151.

³⁸ Viz FÖRSTER, Jan. *MORAL BI SPET PRITI. Evropská antologie současné poezie. ROZHOVOR PRO COLOUR PLANET*. Online. In: Kauer.cz. Dostupné z: <https://www.kauer.cz/reakce/2009/02.php>.

lidské kultury“.³⁹ To však neplatí tak docela pro ukrajinské prostředí, jak bude znázorněno v následující kapitole.

³⁹ Viz Putna, s. 18.

2 Ukrajinská queer literatura v proměnách času

Výše popsaný nástin historie zobrazování queer témat lze v určité míře aplikovat i na ukrajinské prostředí, neboť slovanské národní literatury přejímaly základní umělecké tendence západních zemí (Anglie, Francie, Německo apod.). Složitý historický vývoj Ukrajiny, jejíž dnešní území bylo součástí různých státních a nadstátních celků, však určil i specifický proces konstituování ukrajinské literatury a jejích témat.

2.1 *Modernizace vs. tradicionalismus*

Na přelomu 19. a 20. století se v „obou Ukrajinách“ (rakouské i ruské části) postupně prosadila literární moderna, přičemž větší míru svobody vyjadřování měli spisovatelé v Haliči a Bukovině, které patřily k Rakousku-Uhersku. Díla autorů píšících ukrajinsky v Ruském impériu pak mohla (z důvodu oficiálního zákazu publikací v ukrajinštině) vycházet právě jen v „podrakouské“ Ukrajině.

Otevřenost a svoboda vlastní modernismu ovšem na Ukrajině narážela na protikladné tradicionalistické tendence. Tereza Chlaňová objasňuje příčiny jakéhosi střetu vnějších a vnitřních vlivů a složitý proces etablování ukrajinské moderny (a následně i postmoderny) v tom, že se Ukrajina dlouho nacházela ve stavu politické závislosti. Koloniální status země se výrazně projevil ve způsobu myšlení ukrajinského národa. Jako mechanismy brzdící vývoj literatury pak uvádí dominantní vliv ruské kultury a hluboko zakořeněné stereotypy jako například venkovský charakter ukrajinské literatury, syndrom tradicionalismu, sebeopovrhování, sentimentalismus a etnografismus. „(...) ukrajinská společnost 'generovala řadu defenzivních strategií, jakési modi vivendi umožňující za stávající situace existovat. Nositelem těchto strategií se ve druhé polovině 19. století stala narodnická ideologie, přežívající v transformovaných podobách dodnes. Jejím podstatným rysem byla ochrana před 'diferenciací ukrajinských kulturních a sociálních aktivit', intenzivní nedůvěra k vlivům, jež jsou pro ukrajinskou kulturu neimanentní.“⁴⁰

Národ, jehož kultura je neustále v ohrožení ruské koloniální politiky a kultury, zachází velmi opatrně s jakýmkoliv prvky přicházejícími „zvenčí“. Spisovatelům byla přisuzována

⁴⁰ CHLAŇOVÁ, Tereza (ed.). *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou: Prozaická tvorba představitelů tzv. "stanislavského fenoménu"*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 18–19. (Dále jako: Chlaňová)

funkce jakéhosi zachránce ukrajinské národní kultury, politického činitele, proto byla jakákoliv novátorská díla, která dnes platí za nejpřínosnější a jsou součástí národního literárního kánonu, přijímána ve své době skepticky či zcela odmítána (např. feministické a německé vlivy v tvorbě Olhy Kobyljanské či futuristické verše Mychajla Semenka.)

Z uvedených důvodů se na Ukrajině v tomto období nemohla rozvinout ani literární věda v pravém slova smyslu a řada teoretických otázek byla formulována prostřednictvím umělecké literatury či korespondence samotných autorů.

Hledáním queer obsahů se začala zabývat až literární věda 90. let 20. století, která reinterpretovala životy a díla klasiků i modernistů na základě současných perspektiv a znalostí o sexualitě a genderu. Následující kapitoly sledují v chronologickém pořadí autory a díla, již se dostali do hledáčku postmoderní literární vědy právě v této souvislosti.

2.2 Potlačovaná sexualita v životě a díle N. V. Gogola

Prvním významným autorem na pomezí ukrajinské a ruské literatury, o jehož možné homosexualitě uvažuje a jehož styl psaní v této souvislosti zkoumá literární věda posledního půlstoletí, je Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809–1852). Narodil se na Ukrajině (v Poltavské oblasti) do rodiny ukrajinsky píšícího spisovatele, avšak sám psal rusky, proto bývá řazen k ruským klasikům. Mezi literárními vědci se tak rozhořela plamenná debata, do níž se zapojily dvě strany akademiků obhajujících pro nebo protihomosexuální argumenty.

Poprvé se touto problematikou u Gogola obšírněji zabývá slavista Simon Karlinsky ve své knize *The Sexual Labyrinth of Nikolai Gogol*⁴¹, v níž tvrdí, že potlačování vlastní homosexuality tvoří jedno z ústředních témat Gogolových děl a přispělo k jeho předčasné drastické smrti. Obavy z tehdy nepřijatelné sexuální orientace se zřejmě mohly manifestovat skrze jeho hlubokou až chorobnou zbožnost. Proto Gogol volí takové textové strategie, které se vyhýbají jakémukoliv zobrazení sexuálního naplnění, proto láska a vztahy mezi postavami Gogolových děl končí málokdy šťastně.⁴² Karlinsky podtrhuje Gogolovu

⁴¹ Viz KARLINSKY, Simon. *The Sexual Labyrinth of Nikolai Gogol*. London: Harvard University Press, 1976.

⁴² V rozhovoru vedeném Jaroslavem Mogutinem vysvětluje Karlinsky na obhajobu svého přístupu, že využívá poznatků psychoanalýzy a vlastní homosexuální zkušenosti, ale distancuje se od freudiánství hledajícího za každým motivem-falickým symbolem důkazy. Přitom se třeba hlavní téma Gogolovy povídky *Nos* nabízí jako takový symbol. Viz WOODS, Gregory. *A History of Gay Literature: The Male Tradition*. New Haven; London: Yale University Press, 1998, s. 227.

korespondenci s výlučně mužskými přáteli, jeho silnou náklonnost k některým z nich a současně absenci žen v jeho životě.⁴³ Podobnou linii sleduje i Lev Klejn v knize *Jiná láska: lidská přirozenost a homosexualita (Другая любовь: природа человека и гомосексуальность)*.⁴⁴

Karlinského parafrázuji Gregory Woods i Ulrich Schmid a též zmiňují opakující se literární motivy jako strach ze sňatku, romantický kult mužského přátelství a homosociální prostředí kozáckých hrdinů, poslední pak zejména v próze *Taras Bulba*.⁴⁵ Woods, ačkoliv je s Karlinským na stejné lodi, ovšem přistupuje ke Gogolově negativnímu vyobrazení heterosexuálních vztahů s větší opatrností a oponuje mu přítomností podobných motivů v dílech různých heterosexuálních autorů.⁴⁶ Rozporuplnou se jeví také korelace mezi Gogolovou religiozitou a sexualitou. Není zcela jednoznačné, zdali nepřijetí vlastní přirozenosti vedlo u Gogola k vystupňování jeho religiozity, či zdali mu naopak jeho extrémní zbožnost zabránila v přijetí vlastní sexuality.

2.3 Ženy ukrajinské moderny: Lesja Ukrajinka a Olha Kobylyjanská

Podobné diskuze jako v případě Gogola vyvolal blízký osobní vztah dvou největších ukrajinských modernistických spisovatelek přelomu 19. a 20. století, Lesji Ukrajinky (1871–1913) a Olhy Kobylyjanské (1863–1942). Ukrajínští badatelé v této oblasti vycházejí z korespondence uvedené do souvislostí s dalšími biografickými materiály a textovými strategiemi.

První, kdo provedl feministickou revizi života a díla těchto dvou autorek, odhalil možné homoerotické masky a symboly a způsobil tím v 90. letech minulého století v ukrajinské společnosti rozruch, byla literární vědkyně Solomija Pavlyčko.⁴⁷ Ve své knize *Diskurs modernismu v ukrajinské literatuře (Дискурс модернізму в українській літературі,*

⁴³ Viz МОГУТИН, Ярослав. *КУЧЕР РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ. Интервью с профессором Саймоном Карлинским*. Online. In: kolonna.mitin.com. Беркли – Сан-Франциско, февраль 1993. Dostupné z: <http://kolonna.mitin.com/people/mogutin/karlik.shtml>.

⁴⁴ Viz КЛЕЙН, Лев С. *Другая любовь: природа человека и гомосексуальность*. СПб: Фолио-Пресс, 2000.

⁴⁵ Viz Schmid, s. 22.

⁴⁶ Viz WOODS, Gregory. *A History of Gay Literature: The Male Tradition*. New Haven; London: Yale University Press, 1998, s. 227.

⁴⁷ Viz Chernetsky, s. 211.

1999) klade důraz na zkoumání a reinterpretaci ukrajinské moderny v souvislosti se sexualitou a genderovými rolemi. Z korespondence, která probíhala od roku 1899 do smrti Lesji Ukrajinky, se dochovaly téměř výhradně dopisy Ukrajinky adresované Kobyljanské⁴⁸. Obě spisovatelky zřejmě sblížily (kromě zájmu o stejná společenská témata) nešťastné události v jejich milostných životech. Po setkání v Karpatech nabývají dopisy intimnějších tónů, Ukrajinka o sobě píše ve třetí osobě mužského rodu a nazývá Kobyljanskou v němčině „milovanou, nejmilovanější květinou“ („*liebe, liebste Wunderblume!*“). Spory se vedou především o to, zdali jde pouze o literární stylizaci, vyjádření platonických, či skutečných milostných citů.

Vztahem Ukrajinky a Kobyljanské a tím, jak tento vztah ovlivnil jejich tvorbu, se zabývají dále například Oksana Zabužko v *Notre Dame d'Ukraine: Ukrajinka v konfliktu mytologií* (*Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*, 2018) nebo Tamara Hundorova ve své knize *Lesja Ukrajinka. Knihy Sibyly* (*Леся Українка. Книги Сивілли*, 2023).⁴⁹ Obě studie mají za cíl současnou reinterpretaci a jistou demytologizaci nejznámější klasické ukrajinské spisovatelky. Zabužko zastává poněkud rezervovanější postoj k tomuto, podle jejích slov, „platonickému románu“. Vyzdvihuje nutnost zkoumání literárního stylu Ukrajiničinych dopisů v kontextu modernistické doby, kdy byl podobný způsob vyjadřování pro francouzské, německé či americké autorky typický jako součást procesu hledání ženské identity nezávislé na dosavadních patriarchálních strukturách.⁵⁰ Pavlyčko nicméně uvádí mnoho dalších pasáží v korespondenci a událostí, které naznačují velmi blízký emocionální vztah obou žen.⁵¹

V díle obou autorek lze podle výše zmíněných badatelek nalézt queer motivy. V případě Lesji Ukrajinky v tomto ohledu budí pozornost povídka *Spřízněnost* (*Прязнь*)⁵²,

⁴⁸ Dochoval se pouze jeden dopis O. Kobyljanské Lesje Ukrajince.

⁴⁹ Rozhovor s autorkou k nové knize viz ГОЛОВКО, Тарас. *Тамара Гундорова: «Допоки в Україні пишуться, видаються і читаються книги, ми існуємо як культура й історія»*. Online. In: knpu.gov.ua. Dostupné z: <http://www.knpu.gov.ua/content/tamara-gundorova-%C2%ABdopoki-v-ukra%D1%97n%D1%96-pishutsya-vidayutsya-%D1%96-chitayutsya-knigi-mi-%D1%96snu%D1%94mo-yak-k>.

⁵⁰ ЗАБУЖКО, Оксана. *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*. Київ: Факт, 2007, s. 122.

⁵¹ ПАВЛИЧКО, Соломія, *Дискурс модернізму в українській літературі*. Київ: Либідь, 1999, s. 83-87.

⁵² Viz УКРАЇНКА, Леся. *Прязнь*. Online. In: УкрЛіб. Dostupné z: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4188>.

kteřá inspirovala Oksanu Zabužko k napsání povídky *Holčičky*.⁵³ Ukrajinka se dotkla tématu „netradiční lásky“ již ve svém prvním dramatu (a zároveň jednom z prvních ukrajinských modernistických dramát) *Modrá růže* (*Блакитна троянда*, 1908).

V povídce *Melancholický valčík* (*Valse mélancolique*⁵⁴, 1898) O. Kobyljanské jsou přítomny lesbické prvky v intimním soužití tří žen v jedné domácnosti.⁵⁵ S. Pavlyčko zde nachází analogii ke vztahu Kobyljanské s Lesjou Ukrajinkou. Vzájemná blízkost hlavních hrdinek, vypjatá emocionalita, výrazný motiv hudby jako symbol erotické touhy, nezávislost na mužích, to jsou queer textové strategie, jimiž je povídka protkaná.

Kobyljanská je obecně průkopnicí v zobrazení sexuality v ukrajinské literatuře. Povídka *Příroda* (*Природа*) napsaná původně německy v r. 1887 a o deset let později ukrajinsky je považována za první dílo v ukrajinské literatuře zachycující fyzickou lásku, a sice nikoliv jako něco hříšného, ale, jak napovídá název, jako přirozenou hnací sílu vlastní oběma pohlavím.⁵⁶

„Olha Kobyljanská se stala prvním psychologem v ukrajinské próze. Její psychologismus byl nezřídka sentimentální, melodramatický, až upjatý. Právě ona se však jako první v ukrajinské tradici dotkla sexuality. Její hrdinky jsou si vědomy své smyslnosti, potřeb těla, které mohou být v rozporu s potřebami ducha, s intelektuálními nároky. Proto se Olena Laufler z románu Člověk vdává nikoliv z lásky, nýbrž z materiální nouze, svým feministickým principům navzdory, avšak... avšak její vyvolený, mladý lesník, ji přitahuje fyzicky. Uvědomuje si vnady mužského těla a svou touhu po něm.“⁵⁷

2.4 Složitý svět Ahatanhela Krymského

Solomija Pavlyčko také jako první vyslovila hypotézu o latentní homosexualitě modernistického spisovatele, orientalisty a polyglota krymsko-tatarského původu Ahatanhela Krymského (1871–1942) ve své monografii *Nacionalismus, sexualita, orientalismus: složitý svět Ahatanhela Krymského* (*Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ*

⁵³ Viz ЗАБУЖКО, Оксана. *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфології*. Київ: Факт, 2007, s. 9.

⁵⁴ Viz КОБИЛЯНСЬКА, Ольга. *Valse mélancolique (Меланхолійний вальс)*. Online. In: УкрЛіб. Dostupné z: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2457>.

⁵⁵ Více viz Chernetsky, s. 211.

⁵⁶ Viz Павличко, Соломія, *Дискурс модернізму в українській літературі*. Київ: Либідь, 1999, s.78.

⁵⁷ Tamtéž (vlastní překlad).

Агатангела Кримського, 2000).⁵⁸ Podle Olhy Šaf je tato studie prvním pokusem o zavedení queer diskurzu v ukrajinské literární vědě.⁵⁹ Pavlyčko nahlíží literární i vědecké směřování Krymského z hlediska jeho psychických traumat jako možného důsledku nepřiznané sexuální orientace a srovnává jeho texty s Kuzminovou homoerotickou poezií a jeho románem *Křídla*. Ačkoliv Krymskyj ve svém díle netematizuje homosexualitu explicitně, Pavlyčko a další hovoří o queer textových strategiích přítomných ve sbírce poezie s orientální tematikou *Palmové větve* (*Пальмове гілля*, 1901, 1908, 1922) a v románu *Andrij Lahovskyj* (*Андрій Лаговський*, nedokončená verze 1905, dokončená 1975). Zejména básnický cyklus *Hříšná láska. Úryvky z lyrického románu jednoho ubohého degeneráta. Vzpomínky na Sýrii*. (*Нечестиве кохання. Уривки з ліричного роману одного бідолашного дегенерата. Сирийські згадки.*), náležící do zmíněné sbírky, vykazuje typické znaky homosexuálního psaní: děj je zasazený do exotického prostředí, lyrický hrdina vyjadřuje své milostné city k nepojmenovanému objektu pomocí kombinace maskulinních i femininních strategií, které spočívají mimo jiné v pasivitě a čekání:

*„Kde to jsem? Co je to za společnost?
Jsem živ či mrtev? Je to sen či skutečnost?
Odkud ten bzukot? Lidé? Či včely? ...
А Ты... přijdeš? ...прийдеш? ... прийдеш-ли?“⁶⁰*

Znepokojuje jej nepřirozenost, nepřipustnost vlastních citů:

*„Vím, že láska ta je hřích,
co nyní se ve mně rodí,
je zločinem v lidských očích,
zločinem v očích přírody...“*

⁵⁸ ПАВЛИЧКО, Соломія. *Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського*. Основи, 2000.

⁵⁹ Viz Šaf, s. 155.

⁶⁰ „Що за товариство? де я тепер? // Сон тепер, чи дійсність? Я живий, чи вмер? // Звідки се гудіння? Люди тут? чи бджоли?... // Ну, а Ти — чи прийдеш?... прийдеш?... чи ніколи?“ Viz КРИМСЬКИЙ, Агатангел. *Пальмове гілля. Нечестиве кохання*. Online. In: Wikisource.org. 19.11.2023. Dostupné z [Пальмове гілля \(1901\)/Нечестиве кохання — Вікіджерела \(wikisource.org\)](https://uk.wikisource.org/wiki/Пальмове_гілля_(1901)/Нечестиве_кохання). (Kniha první, IX.)

*Ne! Ne v očích přírody!
To ona sama mi ji seslala,
v sítě bezbožného citu
sama mé srdce vetkala.*

*Na tento svět jak přijít mám,
nikdo se neptal, zdali přijímám...
Mám právo všechny milovat!
Tot' zákon přírody, jež uznávám!*⁶¹

Pro tento cyklus je dále charakteristický vnitřní rozpor lyrického hrdiny mezi snahou skrývat své city, které vyvolená osoba a společnost nemůže přijmout, a touhou je vyznat, projevit své pravé já, touhou hraničící s exhibicionismem, která nakonec získává převahu na konci první knížky. Tehdy dochází k vyjevení citu, jež lze interpretovat jako jakýsi coming out, velmi expresivní formou pokoření se milovanému člověku.⁶²

2.5 Situace v sovětské Ukrajině

Zatímco modernismus pootevřel dveře queer obsahům v ukrajinské literatuře, vývoj ve 20. letech je na dlouho opět zavřel. Rozvoji kultury v duchu evropské moderny zabránily bouřlivé události říjnové revoluce a občanské války. Po dobytí většiny ukrajinských území bolševiky a jejich začlenění do Sovětského svazu jakožto Ukrajinské SSR byla literární tvorba postupně oklešťována, což bylo završeno ve 30. letech, kdy se v roce 1932 všechny dosavadní literární organizace slučují v jednotný Svaz spisovatelů. V následujících letech dochází k definitivní likvidaci nevyhovující inteligence, označované jako „popravené obrození“. Jediným přípustným uměleckým směrem se na bezmála 50 let stává socialistický realismus, v němž pro vyjádření jakékoliv formy sexuality a intimity není místo. Spisovatel se stal mluvčím stranické ideologie.

⁶¹ „Я знаю: нечестиве те коханне, // Яке на мене отепер находе: // Злочин воно в очах людей, // Злочин воно в природи... // Та ні! воно в природи не злочин! // Його-ж мені вона сама натхнула, // До нечестивого чуття // Сама мене попхнула. // Як я родиться мав на білий сьвіт, // Дак не питавсь ніхто моєї згоди... // Я маю право все любити! // Отсе закон природи!“ Viz tamtéž (Kniha první, VII.).

⁶² Viz Šaf, s. 157.

Výjimku v tomto období tvoří pozoruhodný román Viktora Domontovyče (1894–1969, vl. jm. Viktor Petrov) *Doktor Serafikus (Доктор Серафікус)*, napsaný v letech 1928–1929, ovšem publikovaný až roku 1947 v Německu. Hlavní hrdina Komacha, podivínský intelektuál, překvapuje dosti výstředním pohledem na mezilidské vztahy. Jeho orientace není zcela jasná a může být vyložena jako bisexuální či snad asexuální. Otázky vyvolává jeho vztah s přítelem Korvynem, nebo kupříkladu přání mít dítě bez toho, aniž by v jeho splnění figurovala jakákoliv žena.⁶³

Větší svobodu ve volbě témat měli autoři ukrajinské emigrace. Po porážce Ukrajinské lidové republiky však z důvodu ztráty samostatného státu a potřeby zachování národní identity převládala mezi autory druhé vlny (1919–1923) konzervativnější témata. Autoři, kteří se dostali na Západ během druhé světové války a po ní, se nechali více ovlivnit západní kulturou a více experimentovali. Queer obsahy se mohly objevit v podobě překladů světové literatury do ukrajinštiny, či v podobě stylizací a mystifikací, jak se děje ve dvou básnických sbírkách exilové básnířky, prozaičky a malířky Emmy Andijevské (*1931).

Odvážná sbírka *Ryba a dimenze (Руба і розмір, 1961)* obsahuje „překlady“ z cyklu erotické poezie fiktivního řeckého básníka Aristodimose Lichnose, tvořícího na přelomu 19. a 20. století. Poezie je však zasazená do antických „kulis“ a zobrazuje lásku staršího muže k mladšímu po vzoru antických myslitelů. Podobnou mystifikační hrou je sbírka *Vlny (Хвилі, 2002)*, obsahující cyklus psaný jakoby perem perského básníka Chalida Chatamiho, jehož lyrickým subjektem je opět starší muž toužící po mladíkovi. Stylizace do prostředí Řecka a Persie autorce umožňuje velkou míru otevřenosti ve ztvárnění fyzické homoerotické touhy, pro ukrajinskou literaturu té doby zcela výjimečnou. Queer experimenty Andijevské se zde rovnou násobí: hraje si jednak s homosexuální tematikou, jednak s genderovými maskami skrze zdánlivý překlad mužské poezie.⁶⁴

Teprve s Gorbačovovými reformami v 80. letech, obnovenými vztahy se Západem a s postupnou změnou nálad ve společnosti se před sovětskou Ukrajinou otevřelo panorama

⁶³ Více viz Chernetsky, s. 213.

⁶⁴ Viz Šaf, s. 158-159. // СОЛОВЕЙ, Олег. *Эротика и мистификация в поэзии Эммы Андиевской*. Online. Рідний край, том 28 № 1 (2013). ISSN 2075-1222. Dostupné z: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1960/1/Solovey.pdf>.

nových témat, která mohla najít svůj odraz v kultuře. Postmodernismus, který se vyznačuje přepracováním dosud známých vědomostí novým způsobem a stíráním rozdílů mezi masovým a elitním uměním, umožnil tematizaci sexuality a jejích nejrůznějších podob na radikálně nové úrovni explicitnosti, ruku v ruce s rozvojem pornografického průmyslu. Vzestup ukrajinské postmoderny je spojen především s autory tzv. „Stanislavského fenoménu“, tedy spisovateli z Ivano-Frankivsku, z nichž proti dosavadním literárním tendencím vystoupili nejvýrazněji členové skupiny Bu-Ba-Bu („Burleska-Balagan-Bufonáda“), založené roku 1985 ve Lvově. Literární styl této skupiny charakterizují humor, sarkasmus a fraškovitost a jazykové experimenty.

2.6 Situace po rozpadu Svazu

Změny předznamenané v 2. polovině 80. let se plně projeví na počátku 90. let po rozpadu Svazu a vzniku nezávislého ukrajinského státu. Ukrajina se „ocitá v chaosu přechodu od komunismu k postkomunismu, od kolonialismu k postkolonialismu, toto období vytváří embryonální stav pro vznik nových kulturologických a literárněvědných koncepcí. Svoboda tvorby nabývá téměř absolutních hodnot (...)“⁶⁵. Autorkami takových literárněvědných koncepcí jsou například již výše zmíněné badatelky Solomija Pavlyčko či Oksana Zabužko.

Queer tematika se však v mainstreamové kultuře etablovala velmi pozvolna, v literatuře se objevila nejprve jako vedlejší dílčí motiv s různými funkcemi v rámci komplexního textu, často jako odraz společenských stereotypů. První zmínky queer identit v literatuře nalezneme nejdříve ve formě reflexe cizí homosexuální zkušenosti, až později se perspektiva obrací dovnitř, k vlastním prožitkům literárního subjektu.

Přestože Ukrajina v roce 1991 jako první země bývalého SSSR dekriminlizovala homosexualitu (sexuální aktivity mezi zletilými)⁶⁶, zůstávala queer komunita dlouho v pozici „undergroundu“ a nebyla organizovaná. V kontextu všeobecné tendence zakládat nová literární uskupení, nakladatelství a časopisy vzniká v roce 1996 první ukrajinské queer periodikum *Jeden z nás (Один з нас)*, vycházející do května 2014 (mezi lety 2012 a 2023 pak

⁶⁵ Chlaňová, s. 20.

⁶⁶ Viz online příručka o postavení queer osob na Ukrajině vypracovaná centrem *Náš svět: LGBT Human Rights NASH MIR Center. Situation of LGBT People in Ukraine*. Online. In: Gay.org.ua. 2013. Dostupné z: https://gay.org.ua/publications/lgbt_ukraine_overview-eng.pdf.

vycházel jeho nástupce žurnál *Stonewall*).⁶⁷ V časopise se publikovala první umělecká gay literatura a články z oblasti života queer komunity. V roce 1998 vznikla v Luhansku první nezisková organizace na podporu práv queer osob *Náš svět* (*Наш світ*).⁶⁸

90. léta byla celkově velmi plodná co do zobrazení sexuality a erotiky v ukrajinské literatuře. Prudérní postsovětská společnost se musela vyrovnávat s jedním šokem za druhým. Velmi provokativně působila tvorba Jurije Vynnyčuka (*1952), za kterou se dokonce mnohokrát dostal k soudu.⁶⁹ Mezi jeho eroticky laděné prózy patří např. povídky z konce 70. let situované do prostředí prostitutek *Dívky noci* (*Дівки ночі*), které mohly vyjít až v roce 1992. Kniha *Harémový život* (*Жуміє гаремное*, 1992), stylizovaná jako deník ukrajinské patriotky Roksolany zachycující bohaté sexuální zážitky v tureckém harému, vyvolala skandál, záměrně plánovaný ze strany vedení novin *Postup*, a ostré odmítnutí ze strany ukrajinských feministicky orientovaných žen.⁷⁰ Vynnyčukův první román *Malva Landa* (*Мальва Ланда*, 2003), situovaný na lvovskou skládku, je alegorií a štiplavou satirou na dobovou ukrajinskou společnost, politiku, byrokracii i ekologické problémy. Název románu je mystifikací, odkazuje sice ke skutečné představitelce ukrajinského disentu, autor ji zde však vydává za lvovskou „básnířku Velké skládky“. Hlavní hrdina putuje skládkou a během hledání Malvy Landy prožívá různá (též milostná) dobrodružství. V knize se objevují fantastické prvky, jazykové hry, neologismy a okazionalizmy.⁷¹ Román *Jarní hry v podzimních sadech* (*Весняні*

⁶⁷ Viz Chernetsky, s. 214. // Facebooková stránka periodika: ОДИН З НАС. Online. In: Facebook.com. Dostupné z: https://www.facebook.com/odyznas?checkpoint_src=any. // ГОРЧИНСЬКА, Олександра. «У нас про таке не говорять»: історія розвитку ЛГБТ-літератури в Україні. Online. In: Chytomo.com. 17.6.2020. Dostupné z: <https://chytomo.com/u-nas-pro-take-ne-hovoriat-istoriia-rozvytku-lhbt-literatury-v-ukraini/>.

⁶⁸ Viz webová stránka organizace: NÁŠ SVĚT. *LGBT Human Rights Centrer*. Online. In: Gay.org.ua. Dostupné z: <https://gay.org.ua/en/about-nash-svit/>.

⁶⁹ Viz MALIJEVSKÝ, Igor. *Soudy jsem prohrával, říká ukrajinský spisovatel Jurij Vynnyčuk*. Online. In: Novinky.cz. 10. 2. 2015. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-soudy-jsem-prohraval-rika-ukrajinsky-spisovatel-jurij-vynnyuk-275731>.

⁷⁰ Viz KINDLEROVÁ, Rita I. *Se současným ukrajinským spisovatelem Jurijem Vynnyčukem*. Online. In: ILiteratura.cz. 17. 5. 2003. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/10905-vynnyuk-jurij>.

⁷¹ Viz KINDLEROVÁ, Rita I. *Velká lvovská skládka*. Ukázka z knihy. Online. In: ILiteratura.cz. 16. 11. 2010. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/27325-vynnyuk-jurij-malva-landa>. // KINDLEROVÁ, Rita I. *Skládka = záchrana všeho*. Recenze. Online. In: ILiteratura.cz. 16. 11. 2010. Dostupné z:

ізру в осінніх садах, 2005) popisuje autobiografické milostné zkušenosti s mnoha ženami, mimo jiné s mladičkou středoškolačkou Marjanou. Jeho sbírka absurdních povídek *Chachacha* (*Гу-гу-у*, 2007), plná černého humoru a erotiky, vyšla česky v roce 2009 v překladu Rity Kindlerové.⁷²

Reflexi proměny ukrajinské postsovětské společnosti na přelomu 80. a 90. let a s ní i stručnou reflexi homosexuality podává jako jeden z prvních postmodernista Jurij Andruchovyč (*1960), spoluzakladatel Asociace ukrajinských spisovatelů a skupiny Bu-Ba-Bu a hojně překládaný současný autor, ve svém románu *Moskoviáda* (*Московиáда*, 1993, česky 2015, překlad Alexej Sevruck a Miroslav Tomek):

*„Pohublý jižní typ, tak šedesátiletý, v bezvadně padnoucím obleku, kravata s lesklou sponou, zlatý zub, opálený obličej, je to asi Azer nebo Arab, a možná taky cikán. Provází tě dosti perverzním pohledem. V poslední době se objevilo hodně buzen: asi vycítily nadcházející změny legislativy a stále otevřeněji projevují své specifické sklony.“*⁷³

<https://www.iliteratura.cz/clanek/27323-vynnyčuk-jurij-malva-landa>. // МЕДВЕДЧУК, О. П. *Еволюція засобів творення сатири та іронії у творчості М. Кропивницького та Ю. Винничука*. Online. In: Науково-теоретичний збірник «Літературознавчі студії», Vol 60 (2021). Dostupné z: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2021/12/112-123-EVOLYUTSIYA-ZASOBIV-TVORENNYA-SATYRY-TA-IRONIJI.pdf>.

⁷² S rebelem Vynnyčukem se pojí bizarní aféra: v roce 2011 publikoval svou politicky satirickou báseň *Zabij buzeranta!* (*Убий підараса!*), kterou později společně s dalšími provokativními básněmi veřejně odrecitoval ve Lvově poblíž památníku Leopolda von Sacher-Masocha na výročí jeho narozenin. „Zabij buzeranta!“ není namířená proti osobě homosexuální orientace, nýbrž proti stávajícímu prezidentovi Viktoru Janukovyčovi a ostře kritizuje tehdejší vládu. Vynnyčuk byl obviněn komunistickým poslancem Hračem z nabádání k násilnému převratu a z pornografie mimo jiné za použití slova „підарас“, načež se případem zabývala policie. Básník na svou obhajobu obratně vše vysvětlil, mimo jiné tím, že toto sprosté slovo používá výhradně ve významu „ničema“. Událost na jednu stranu dokládá ukotvení homofobní lexiky v ukrajinském žargonu, na druhou zde máme co dočinění s postmoderním umělcem, vyvolávajícím rozruch za každou cenu. Viz ЛЬВІВСЬКИЙ ПОРТАЛ. *У центрі Львова Винничук наживо виконав “Убий п...са!”* Online. In: Львівський портал. Archivní kopie dostupná z: <https://web.archive.org/web/20141211011506/http://portal.lviv.ua/news/2012/01/27/142100.html>.

⁷³ ANDRUCHOVYČ, Jurij. *Moskoviáda*. Praha: Fra, 2015, s. 129. Originál viz АНДРУХОВИЧ, Юрій. *Московиáда*. Online. In: УкрЛіб. Dostupné z: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14241>.

Ve svém popisu neutěšené atmosféry Moskvy Andruchovyč staví homosexuály naroveň nejrůznějším marginálním sociálním případům, a odráží tak rozčarování postav z chaosu tehdejší doby:

„– *Všude tolik židáků a sensibilů, a taky narkomanů, teploušů a lesbiček... Nekrofilů a sodomitů...*

– *Grafomanů – přisadil sis.*

– *Rockerů, brokerů a dealerů – zabublala kubáňka.*

– *Pornografie se prodává na každém kroku – neudržel se Palkin.*“⁷⁴

Děj knihy vrcholí v podzemí moskevského metra, kde člověk s černou punčochou nataženou přes obličej přednáší svůj projev o rozpadu impéria a popisuje mimo jiné tristní stav armády:

„*Armáda již není s to plnit příkazy předků a simuluje. Zabíjení se štítí. Není to již armáda: je to sebranka teploušů a pacifistů, což je koneckonců totéž. Musíme si přiznat, že armádu již nemáme. Nemáme!*“⁷⁵

Tyto expresivní až homofobně znějící pasáže je zapotřebí hodnotit v kontextu Andruchovyčova literárního stylu a jeho snahy zachytit dobové stereotypy.

Autorem, jenž zahrnuje do svých děl též homosexuální tematiku, byl Oles Uljanenko (1962–2010, vl. jm. Oleksandr Uljanov). Jeho specifický styl bývá označován jako „otřesný realismus“ či „neonaturalismus“. Za svůj román *Stalinka* (*Сталінка*, 1994) obdržel Ševčenkovu státní cenu. Uljanenko ve svých dílech vykresluje psychopatologické jevy a naprosté dno společnosti. Román *Žena jeho snů* (*Жінка його мрії*, 2009) byl označen Státní expertní komisí pro otázky společenské morálky za pornografický a stažen z prodeje, po vyhraném soudu mohl být znovu vydán v roce 2010. Próza *Tady na Jihu* (*Там, де Південь*, 2009, přepracovaná verze 2013, česky 2007 v překladu Jiriny Dvořákové) líčí prostředí ztracených existencí, kriminálků a narkomanů v jihoukrajinském městě Mykolajivu konce 70. let. Homosexuální chování v tomto díle figuruje nikoliv jako přirozenost lidí homosexuální orientace, nýbrž jako výsledek vykořeněnosti, nudy či „absence vůle

⁷⁴ Tamtéž, s. 185.

⁷⁵ Tamtéž, s. 203.

k životu“⁷⁶. To připomíná sérii milostných zážitků hrdiny Limonovova románu *To jsem já – Edáček*, jehož děj se odehrává ve stejné dekádě jako *Tady na jihu*.

Zobrazení sexu bez jakéhokoliv maskování a eufemismů je charakteristické pro tvorbu básníka a prozaika Jurije Pokalčuka (1941–2008). Vydáním sbírky próz *To, co je vespod* (*Те, що на споді*, 1998) porušil různá tabu a přispěl tak k rozvoji „erotického diskurzu“ v ukrajinské literatuře. Dílo nazývané „ukrajinským dekameronem“ a obviňované z pornografismu, pojednává o různých podobách lásky, a to i těch společensky nepřijímaných. Jedna z povídek s názvem *Modré slunce* (*Блакитне сонце*⁷⁷, 1994–1996) se zabývá milostným vztahem mezi dvěma muži v době, kdy byla homosexualita na Ukrajině trestná. Na tomto místě je třeba vysvětlit, že modrá barva je v ukrajinskojazyčném i ruskojazyčném prostředí asociována s homosexualitou, slovo „*блакитний*“ totiž v ukrajinštině (v ruštině „*голубой*“) označuje homosexuála. Zajímavé je, že mezi všemi erotickými povídkami a „sériemi kopulací“ právě *Modré slunce* zpracovává lásku mnohem decentněji (jelikož se Pokalčuk zřejmě necítil dostatečně kompetentní k popisu homosexuálních erotických scén), čímž ve své kvalitě přesahuje jiné povídky.⁷⁸

Společenské stereotypy spojené s homosexuály zobrazuje humorným způsobem básník, prozaik a zpěvák Serhij Žadan (*1974) ve své povídce *Berlín, o něž jsme přišli* (*Берлін, який ми втратили*, 2002) ze souboru próz *Big Mac* (*Біз Мак*, 2003), která vyšla česky v roce 2011 v překladu A. Sevruka a M. Tomka. Následující scéna doplňuje obraz různorodých lidských typů ve svobodných podmínkách evropské společnosti, které hlavní hrdina povídky poznává během své cesty do Berlína:

„V obchůdku u benzinky si několik mladých homosexuálů mluvících rusky s lehkým běloruským přízvukem vybírá sluneční brýle. Držím v každé ruce dvě láhve piva a zastavuju se, abych se podíval –

⁷⁶ Viz OTTOMANSKÝ, Miroslav. *Ukrajinské peklo Olese Uljanenka*. Online. In: ILiteratura.cz. 7. 8. 2016. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/36901-uljanenko-oles-tady-na-jihu>. // SOMMER, Jaroslav. *Téma homosexuality v ukrajinské literatuře*. Online. Slavica Literaria, roč. 20, č. 2 (2017), s. 106. DOI: 10.5817/SL2017-2-11.

⁷⁷ Viz ПОКАЛЬЧУК, Юрій. *Блакитне сонце*. Online. In: UkrBooks.com. Dostupné z: http://ukrbooks.com/ua/Blakytne_sonce/.

⁷⁸ Viz Krčmová, s. 51–52.

vyberou si, nebo ne? Venku je pět nad nulou, obloha je zatažená až do Berlína, musím se aspoň podívat, co budou s tím pokladem dělat. Jeden z nich se ke mně prudce otáčí, předvádí brýle nějaké přibližlé růžové barvy a ptá se, tak co, co říkáte, slušej mi, okej, říkám, jdou ti k barvě očí.“⁷⁹

Serhij Žadan jde však ještě dále ve své sbírce poezie a esejí *Lili Marlen* (Лілі Марлен, 2009)⁸⁰, jejíž součástí tvoří cyklus deseti lyrických básní nazvaný *Lesbičky* (Лесбійки)⁸¹. Jedná se v něm o reflexi ženského vnímání světa vyjádřenou prizmatem maskulinní (heterosexuální) poetiky. Jediná báseň *Ženy* (Жінки) jednoznačně tematizuje ženskou homosexualitu. Lyrickým hrdinou *Žen* je muž rozmlouvající s lesbickou ženou o její milované:

„Pověz mi o své přítelkyni, o té nové,
se kterou teď žiješ. Jak to teď mezi vámi vypadá?“⁸²

Dominantním rysem této básně i Žadanovy poezie obecně je obraz ženy neznámé, nepochopitelné až přízračné:⁸³

„Neustále někam mizí, má vlastní klíče.
Vrací se a usíná v těžkém olověném tichu.“⁸⁴

⁷⁹ ŽADAN, Serhij. *Big Mac*. Praha: Fra, 2011, s. 15. Originál viz ЖАДАН, Сергій. *Біг Мак*. In: Бібліотека української літератури (ukrclassic.com.ua). Dostupné z: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/jj/zhadan-sergij/3192-sergij-zhadan-big-mak>.

⁸⁰ Více ke sbírce viz ВИТАНОВСКА, Линда. «Лілі Марлен» Сергія Жадана в контексті розвитку творчості автора. Online. In: Gloss.ua. 3.12.2009. Dostupné z: <https://gloss.ua/books/34793>.

⁸¹ Viz ЖАДАН, Сергій. *Лесбійки, 2009*. Online. In: Maysterni.com. Dostupné z: <https://maysterni.com/user.php?id=161&t=1&rub=972>.

⁸² „Розкажи мені про свою подружку, про цю, нову, // з якою ти зараз живеш. Що там зараз між вами?“ Celá báseň viz ЖАДАН, Сергій. *Лесбійки, 2009. Жінки*. Online. In: Maysterni.com. Dostupné z: <https://maysterni.com/publication.php?id=37409>.

⁸³ Viz ШАФ, Ольга. *Гендерна специфіка реалізації опозиції „я”- „інший” у поезії Сергія Жадана та Маріанни Кіяновської*. *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 1. (2015), s. 243–252. DOI: 10.15804/pomi201517.

⁸⁴ „Вона постійно зникає, у неї свої ключі. // Вертається й засинає в тиші густій і свинцевій.“ Viz ЖАДАН, Сергій. *Лесбійки, 2009. Жінки*. Online. In: Maysterni.com. Dostupné z: <https://maysterni.com/publication.php?id=37409>.

Olha Šaf poznamenává, že zdůrazňování jinakosti dvou partnerů je spíše přístup heterosexuálního psaní než homosexuálního, kde se subjekt naopak snaží sjednotit, identifikovat s objektem svých citů.⁸⁵

2.7 Ženská psychologie v tvorbě Oksany Zabuzko

Zcela novátorský až skandální pohled na ženskou psychologii a sexualitu podává ve své celoživotní tvorbě nejúspěšnější současná spisovatelka, literární vědkyně a nejvýznamnější představitelka ukrajinské feministické literatury Oksana Zabuzko (*1960). V roce 1996 šokovala svým románem, který se od té doby stal ukrajinským bestsellerem překládaným do mnoha světových jazyků – *Polní výzkum ukrajinského sexu* (*Польові дослідження з українського сексу*, česky 2001 v překladu Rity Kindlerové). Z pohledu dnešního čtenáře líčení sexuálních zkušeností hlavní hrdinky, ukrajinské intelektuálky na stipendijním pobytu v USA, nepůsobí zdaleka tak extravagantně, jak zapůsobilo v době svého vydání. Tehdy však byla taková otevřenost v reflexi prožívání ženské postavy (autorčiny jmenovkyně Oksany), kterou navíc vytvořila ženská spisovatelka, pro Ukrajinu něčím nevídaným. Román nevyvolal otřes jen kvůli ztvárnění tématu erotiky, ale také naprosto upřímnou intelektuální zповědí: úvahami o stavu postsovětské ukrajinské společnosti, o hledání její identity, o postavení Ukrajiny mezi jinými demokratickými zeměmi a střetu s „bezstarostnou“ západní kulturou, to vše podané velmi osobitým, neuspořádaným literárním stylem. Kritika hovořila o podrývání společenské morálky a o „desakralizaci“ obrazu ukrajinské ženy.⁸⁶

Hluboký pohled do ženské duše a tělesnosti skýtá soubor kratších próz *Sestro, sestro* (*Сестро, сестро*, 2003, česky 2006, překlad Rita Kindlerová). Tato sbírka je psychologickou sondou do ženských vztahů (vztahů k sobě samým i k okolí) v různých kontextech a prostředích. Z názvu je patrné, že silným pojícím motivem je zde motiv sesterství. V povídce *Holčičky* (*Дівчатка*, 1998) Zabuzko jako první v ukrajinské literatuře podrobně líčí lesbickou zkušenost dvou dospívajících dívek-spolužaček z vnitřní perspektivy. Text je vyprávěný

⁸⁵ Viz Šaf, s. 159.

⁸⁶ Viz NEČASOVÁ, Věra. *Vypsat se z bolesti*. Online. In: ILiteratura.cz. 24. 3. 2004. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/15519-zabuzko-oksana-polni-vyzkum-ukrajinskeho-sexu>. // АГЕСБА, В.П., Близнюк, В.В., Головащенко, І.О., Горностаї, П.П., Лавриненко, Н.В. et al. *Основи теорії гендеру (навчальний посібник)*. Online. Київ: Видавництво “К.І.С.”, 2001, s. 440. Dostupné z: <http://lib.pnu.edu.ua/elib/local/sk/sk685082.pdf>.

retrospektivně optikou již dospělé Darky, která ve škole navázala emocionálně i fyzicky blízký vztah se spolužačkou Lenkou. Zabužko mistrně provází fázemi Darčina prožívání, počínaje fascinací dívčí krásou:

„– ach, Lenička, Lenik-jelínek, v učebně chemie měla místo u okna a světlo jí tak padalo na obličej a krk až temné jamce pod druhým knoflíkem, která se prohlubovala, když naklonila hlavu, aby vystavila slunci broskvové chmýří na levé tváři –“⁸⁷.

Pokračuje touhou se této krásné bytosti přiblížit:

„možná, být sestrou – starší sestrou – je stejný vrozený instinkt jako být matkou, a její sesterství, jež jí, jedináčkovi, rodiče ukradli, v ní za ty roky nabobtnalo opuštěností, aby se ve vhodnou dobu celou vahou vrhlo na Lenku – Lenku, která očividně potřebovala něco jiného?“⁸⁸.

Detailně popisuje první erotické zkušenosti:

„Lenčiny prsty, klopýtající přes knoflíky, jako by se ptaly, jestli mohou, začaly opatrně rozepínat Darčinu halenku a ona spatřila vedle Lenčina prsu svůj, jen tmavší, červenější, jako višňová pecička – najednou se jí nahrnula krev do hlavy a v očích se jí zatmělo; Lenka se lehounce sklonila nad jejími prsíčky a Darka ucítila její vlhká, pohlcující ústa, mravenčení pod kůží a svůj zrychlený dech a všechno se najednou vznášelo, možná ona sama, Darka se nadnášela, padala do jakéhosi neznáma, do něčeho mámivého a horoucího, něčeho nedovoleného a mocně přitažlivého (...)“⁸⁹.

Tyto vzpomínky nakonec vystřídá dospělá „střízlivá“ reflexe tehdejších Lenčiných sexuálních skandálů.

V kontextu heterosexuálních milostných zkušeností obou hrdínek se nejedná o zobrazení postav výhradně lesbických, nicméně Zabužko zde odkrývá komplexitu a fluiditu sexuální identity, jak ji popisují dnešní teoretici.

2.8 Queer literatura „dvoutisícníků“

Teprve autoři mladších generací, tzv. „dvoutisícníci“ (autoři publikující po roce 2000), se queer tematikou zabývají cíleně a systematictěji. I ti však v rozhovorech z minulé i současné dekády popisují postavení queer literatury na Ukrajině se značným skepticizmem. Až na

⁸⁷ ZABUŽKO, Oksana. *Sestro, sestro*. Praha: Argo, 2006, s. 19–20.

⁸⁸ Tamtéž, s. 26–27.

⁸⁹ Tamtéž, s. 29–30.

výjimky se queer literatura šíří převážně po internetu prostřednictvím různých otevřených literárních webů.⁹⁰

Gay tematika tvoří jádro textů Vitalije Juchymenka (*1981), básníka píšícího rusky. Vystudoval filologii na Národní univerzitě Tarase Ševčenka v Kyjevě a své texty publikoval např. v časopisech *Jeden z nás* nebo *Šo (Шо)*.⁹¹ V jeho básni *Pokoj 233 (Комната 233)* lyrický hrdina líčí svá milostná dobrodružství odehrávající se na studentské koleji pomocí femininních strategií:

*„Ale když malá princeznička otevírala okno, věděla,
že neexistují překážky pro smělého rytíře,
pavoučího muže, agenta 007 a supermana,
který pronikne do její světnice,
aby si ukradl polibek a mimochodem ji zachránil.“⁹²*

K rozhodnutí Juchymenka cílit na rusky mluvící queer čtenáře se kriticky staví V. Černeckyj a proti němu vyzdvihuje odvahu Olese Barliha, který neváhá psát ukrajinsky navzdory svému rusofonnímu okolí a (dosud) poměrně malému publiku.⁹³ Černeckého studie nicméně vznikla před začátkem plnohodnotné invaze a lze předpokládat, že se básníkův vztah k jazyku mohl změnit, jako tomu bylo u mnohých. V říjnu 2022 se na webu *Knihovny ukrajinské literatury (УкрЛіб)* objevily jeho verše v ukrajinštině.⁹⁴

⁹⁰ Viz rozhovor k antologii 120 stran sodomy: КАМУФЛЯЖ, Коля. Гей-Альянс Украина. *Ірина Шувалова та Олесь Барліг: Бракує голосу самої ЛГБТ-спільноти*. Online. In: Upogau.org. 24. 1. 2015. Dostupné z: https://upogau.org/ru/ourview/ourview_1874.html. // Viz Příloha 1.

⁹¹ Viz medailonek o autorovi a jeho texty: КВИРКУЛЬТУРА. ПЕРСОНАЛІИ | ВИТАЛІЙ ЮХИМЕНКО. Online. Dostupné z: <https://queerculture.io/who/yuhimenko>.

⁹² „Но, отпирая окно, маленькая принцесса знала, // что нет преград для смелого рыцаря, // человека-паука, агента 007 и супермена, // и он проникнет к ней в горницу, // чтобы сорвать поцелуй и мимоходом спасти её.“ Originální znění celé básně viz ЮХИМЕНКО, Виталий. *Комната 233*. Online. In: Queerculture.io. Dostupné z: <https://queerculture.io/poetry/yuhimenko/1>.

⁹³ Viz Chernetsky, s. 223.

⁹⁴ Viz ЮХИМЕНКО, Віталік. *Вбивство знічев'я*. Online. In: УкрЛіб. 3. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.ukrlib.com.ua/suchasna/printit.php?tid=358>.

V nultých letech našeho století se queer tématům věnuje i několik významných ženských autorek. Povídka Tani Maljarčuk (*1983) *Cvětka a její já* (*Цветка і її я*) ze sbírky *Shora dolů* (*Згору вниз*, 2006) pojednává o vztahu dvou sester, přičemž velmi otevřeně popisuje intimní sféru jejich soužití a užívá místy až homoerotický jazyk: „byla mou první ženou“ („вона була першою моєю жінкою.“⁹⁵). V románu *Kávová příchut' skořice* (*Кавовий присмак кориці*, 2007) Larusy Denysenko (*1973) se do složitého milostného mnohoúhelníku zaplétá muž homosexuální orientace. V roce 2008 vyšla povídka Kateryny Babkiny *Lilu po tobě* (*Лилу після тебе*), v níž se vztah dospívajících dívek pohybuje na hraně přátelství a lásky, skutečnosti a fantazie.⁹⁶

2.9 120 stran sodomy

Významný milník a zároveň spouštěč bouřlivých reakcí představuje vydání první antologie současné světové queer literatury na Ukrajině a v postsovětském prostoru vůbec *120 stran sodomy. Současná světová lesbická/gay/bisexuální literatura. Queer antologie (120 сторінок содому. Сучасна світова лесбі/гей/бі література. Квір-антологія)* v roce 2009 v kyjevském nakladatelství *Krytyka*. Název knihy je několikanásobnou konotací, odkazuje jednak k biblickému příběhu o zničení Sodomy, jednak k dřívějším zákonům o sodomii diskriminujícím homosexuály a ke známému dílu Markýze de Sade. Editovala ji trojice současných mladých ukrajinských spisovatelů, které spojuje zájem o queer témata: Iryna Šuvalova, Albina Pozdňakova a Oles Barlih. Předmluvu napsal spisovatel, překladatel a blogger Andrij Bondar,⁹⁷ design knihy zpracoval grafik, básník a překladatel Ilja Strongovskij.⁹⁸ V knize jsou zahrnuty převážně básně a několik krátkých próz 30 autorů

⁹⁵ МАЛЯРЧУК, Таня. *Цветка і її я*. Online. In: Narodna-osvita.com.ua. Dostupné z: <https://narodna-osvita.com.ua/446-tanya-malyarchuk-cvyetka-yiyi-ya-chitati-tekst-tvoru-povnstyuskorocheno.html>.

⁹⁶ ВІЗ САМОХІНА, Світлана. *КАТЕРИНА БАБКІНА, «ЛІЛУ_ПІСЛЯ_ТЕБЕ», ВИДАВНИЦТВО «ФАКТ»*. Online. In: Zn.ua. 4. 7. 2008, 13:07. Dostupné z: https://zn.ua/ukr/ART/katerina_babkina_lilu_pislya_tebe_vidavnistvo_fakt.html.

⁹⁷ Bondar přeložil do ukrajinštiny první polský gay román spisovatele Michała Witkowského *Chlípnice* (2004, ukr. *Хтивня*, 2006, česky 2007). Viz Chernetsky, s. 215.

⁹⁸ Na svém facebookovém profilu Strongovskij podporuje aktivity queer komunity, jako například vydání francouzského lesbického komiksu v ukrajinštině, či queer tarotové karty, viz Eliash Strongowski. Online. In: Facebook.com. Dostupné z: <https://www.facebook.com/strng/>.

z celého světa, přičemž editoři při výběru usilovali o vytvoření co nejpestřejšího vzorku pro ukrajinské čtenáře, dosud málo obeznámené s queer literaturou.⁹⁹ Co se týče zastoupení českých básníků, kniha obsahuje příklady z tvorby Aleše Kauera a Pavla Petra, kteří se objevili též v antologii evropské gay poezie *Moral bi spet priti*. Z ukrajinských jde pak o texty všech tří koeditorů a Sany Prajedgardensson (Сана Праєдгарденссон, *1975), která je stejně jako Oles Barlih členkou záporožského literárního klubu 99.

Představme nyní blíže obě editorky (O. Barlihovi bude věnována samostatná kapitola). Iryna Šuvalova (*1986) je kyjevská básnička, překladatelka a koeditorka první ukrajinské queer antologie.¹⁰⁰ Je autorkou pěti básnických sbírek, ukázka z její poezie vyšla v roce 2014 v českém měsíčníku pro světovou literaturu *Plav*, v čísle věnovaném ukrajinské poezii.¹⁰¹ Společně s Vitalijem Černeckým (mimo jiné autorem zde citované práce o ukrajinské queer kultuře) přeložila do angličtiny nejnovější sbírku poezie Ostapa Slyvynského *Zimní král* (*Зимовий король*, 2018), za což získali ocenění Americké asociace ukrajinských studií.¹⁰²

Šuvalova publikovala ve *120 stranách sodomy* čtyři své básně: *Rozárium (pozapiŭ)*, *Sodoma (содом)*, *Narcis (нарцис)* a *pre-lude (pre-lude)*. Podobně jako v mystifikacích E. Andijevské zde básnička kreslí erotické obrazy odehrávající se mezi muži. Básněmi se prolínají biblické aluze jako metafora zakázané touhy: „anděl u vstupu s plamenným mečem

⁹⁹ Viz rozhovor se dvěma koeditory: КАМУФЛЯЖ, Коля. Гей-Альянс Украина. *Ірина Шувалова та Олесь Барліз: Бракує голосу самої ЛГБТ-спільноті*. Online. In: Upogau.org. 24. 1. 2015. Dostupné z: https://upogau.org/ru/ourview/ourview_1874.html.

¹⁰⁰ Vystudovala magisterský obor literární komparatistiky ve Spojených státech v rámci Fulbrightova stipendia a následně doktorát ze slovanských studií na Cambridgi, kde také vyučovala ukrajinštinu. Viz oficiální web autorky: SHUVALOVA, Iryna. *About*. Online. In: Irynashuvalova.com. 2024. Dostupné z: <https://www.irytrashuvalova.com/en/bio>.

¹⁰¹ Viz ŠUVALOVOVÁ, Iryna. *Most přes přístav*. Online. In: Svetovka.cz. 1. 4. 2014. Dostupné z: <https://www.svetovka.cz/2014/04/04-2014-coseneveslo/>. // ŠUVALOVOVÁ, Iryna. *Černá řeka rosy zaplavuje pahorky*. *Plav*, roč. 4, Poetry in the UA (2014).

¹⁰² Viz SAVIUK, Iryna. *Translators of 'The Winter King' poetry collection by Ostap Slyvynsky received the AAUS Award*. Online. In: Chytomo.com. 26. 4 2024. Dostupné z: <https://chytomo.com/en/translators-of-the-winter-king-poetry-collection-by-ostap-slyvynsky-received-the-aaus-award/>.

se tyčí“, „Sodoma není místo na mapě, ale skvrna na slunci // Sodoma je hák, který ti chce vyrvat srdce“, „Líbej mě, Jidáš, na ústa“.¹⁰³

Albina Pozdňakova (*1983) je básnířka a překladatelka původem ze Lvova, organizátorka kulturních akcí a koeditorka *120 stran sodomy*. Založila knižní vydavatelství pod svým jménem (*Видавець Позднякова А. Ю.*), v němž jí vyšly dvě básnické sbírky. Ve *120 stranách sodomy* publikovala krátkou, lesbicky laděnou prózu *Těhotenský test* (*Тест на вагітність*), prezentovanou jako úryvek z románu.¹⁰⁴

Bezprostřední reakce na vydání antologie ukázala nepřipravenost ukrajinské většinové společnosti na podobné snahy o začlenění queer komunity a vytvoření tolerantnějšího prostředí. Na tiskové konferenci ve Lvově došlo k útoku na představitele nakladatelství, koeditory a jednoho z autorů, konkrétně k ničení mikrofonů, rozbíjení skleniček a potřísnění prezentujících rajčaty a majonézou. Na literárním festivalu vtrhli dva výtržníci do budovy divadla a fyzicky napadli autora, předčítajícího svůj text obsažený v antologii. Během prezentace knihy v Kyjevě, spojené s veřejnou debatou, kde hostovala například i významná literární vědkyně Tamara Hundorova, skupina útočníků, členů ultrapravicové strany *Svoboda*, polévala prezentující vodou, převracela stoly a ničila výtisky nové knihy. Další skupina napadla účastníky akce v podchodu a způsobila jim zranění. Kyjevskou galerii, v níž proběhla následující prezentace knihy, nejprve někdo posprejoval a o několik dní později budovu podpálil.¹⁰⁵

Černeckyj poznamenává, že policie zasahovala ve všech zmíněných případech poměrně pomalu a vlažně. Také upozorňuje na to, že queer problematika rozděluje i

¹⁰³ „Янгол при вході з мечем полум'яним стирчить“, „содом – це не місце на карті, це пляма на сонці содом – це гачок, що загрожує вирвати серце“, „цілуй мене юдо в губи“. Viz ШУВАЛОВА, Ірина. In: ШУВАЛОВА, Ірина, Позднякова, Альбіна, Барліг, Олес (eds.). *120 сторінок Содому. Сучасна світова лесбі/гей/бі література. Квір-антологія*. Київ: Критика, 2009, s. 115–118.

¹⁰⁴ Získala magisterský titul na Lvovské polytechnice. Pobývala na různých místech v USA, nyní žije v Austinu s manželem a dětmi. Facebookový profil autorky: Альбіна Позднякова (Albina Pozdnyakova). Online. In: Facebook.com. Dostupné z: <https://www.facebook.com/tryagain>.

¹⁰⁵ Viz ДЕСЯТЕРИК, Дмитро. *Межа толерантності. Нацисти безуспішно намагалися зрвати презентацію першої в СНД антології світової гей-літератури*. Online. In: Day.kyiv.ua. 29. 9. 2009. Dostupné z: <https://day.kyiv.ua/article/den-ukrayiny/mezha-tolerantnosti>.

patrioticky založené ukrajinsky mluvící obyvatelstvo, na jednom konci krajně pravicové a na druhém liberálně a demokraticky orientované.¹⁰⁶ Absurditu situace podtrhují navíc domněnky, že za útoky stáli samotní editoři, aby na sebe upoutali pozornost.¹⁰⁷ Navzdory provokativnímu názvu knihy se však nejedná o pobuřující texty pornografického charakteru, nýbrž převážně o milostnou lyriku.

Vydání první queer antologie bylo smělym a důležitým krokem, který však nijak výrazně nekatalyzoval vznik dalších děl a nárůst zájmu ze strany čtenářů. Jednou z příčin může být právě strach z reakcí ultrapravicových skupin. Oles Barlih popisuje nálady té doby v příloženém rozhovoru (Příloha 1).

Až v roce 2013 vychází dvě pozoruhodná díla v jednom a též vydavatelství (*Клуб сімейного дозвілля*), zachycující netradiční pojetí ženské sexuality: psychologické romány *Nauč ji, jak se to dělá* (*Навчи її робити це*) Anny Malihon (*1984) a *Frau Müller není ochotná platit víc* (*Фрау Мюллер не налаштована платити більше*) Natalky Sňadanko (*1973). V prvním z nich hlavní hrdinka poznává sama sebe skrze svou dominantní milenkou, která ji zasvěcuje do praktik BDSM. Druhý představuje detektivní příběh ukrajinských přistěhovalkyň v Berlíně, kde se utváří lesbický milostný trojúhelník.¹⁰⁸

2.10 První ukrajinské gay romány

Výjimečným případem, kdy na Ukrajině poprvé vychází knižně queer román, je fantasy (náležící k subžánru cyberpunk) mladého spisovatele původem z Nikopolu Rayana Rienera (vl. jm. Kostjantyn Ivatovyč) s názvem *Na Mars* (*На Марс*), psaný v letech 2011–2012 a vydaný v roce 2015. Kniha vyšla rusky, ukrajinsky i anglicky. Hlavními tématy jsou hledání a přijetí vlastní queer identity, možná budoucnost civilizace a její ekologické výzvy a

¹⁰⁶ Černeckyj dále popisuje plamennou odbornou diskuzi, která následovala po vydání antologie. Viz Chernetsky, s. 216–218.

¹⁰⁷ Viz КАМУФЛЯЖ, Коля. Гей-Альянс Україна. *Ірина Шувалова та Олесь Барліг: Бракує голосу самої ЛГБТ-спільноти*. Online. In: Upogau.org. 24. 1. 2015. Dostupné z: https://upogau.org/ru/ourview/ourview_1874.html.

¹⁰⁸ Viz БАБКІНА, Катерина. *Мій загнаний і ніжний звір: ЛГБТ-герої в сучасній українській літературі*. Online. In: Chytomo.com. 1. 7. 2020. Dostupné z: <https://chytomo.com/mij-zahnanyj-i-nizhnyj-zvir-lhbt-heroi-v-suchasnij-ukrainskij-literaturi/>.

kolonizace Marsu. Každou kapitolu uvozují citáty Oscara Wilda. Autorovou motivací k napsání knihy byla potřeba zaplnit prázdné místo v ukrajinské literatuře. V rozhovorech Riener popisuje těžkosti, překážky a projevy nenávisti, s jakými se setkal osobně i v internetovém prostoru nejen na základě vydání knihy, ale též vlastní sebeidentifikace a sebe prezentace. Tyto překážky se mu podařilo překonat právě díky literární tvorbě. Kromě románu mu vyšla v ukrajinštině a angličtině i sbírka poezie *Slzy deště* (*Сльози Дощу*).¹⁰⁹

V témže roce vyšel knižně také gay román spisovatele, žurnalisty a překladatele Jurije Jaremy *Teplo jeho dlaní* (*Тепло його долонь*). Jde o romantický příběh mladého muže hledajícího štěstí a lásku v ukrajinském hlavním městě. Ačkoli kritika Jaremově stylu vytýká naivitu, je vydání knihy odvážným krokem v představení queer tematiky širšímu publiku.¹¹⁰

2.11 Průkopnictví Olese Barliha

Jeden z iniciátorů a koeditorů *120 stran sodomy*, Oles Barlih (vl. jm. Vitalij Babenko) je zároveň nejaktivnějším a nejplodnějším autorem, systematicky se zabývajícím queer tematikou ve svých dílech. Tento básník, prozaik, dramatik, žurnalista a občanský aktivista se narodil v roce 1985 v Záporoží. Vystudoval žurnalistiku na Záporožské národní univerzitě a během svých studií začal navštěvovat místní literární klub 99. Zorganizoval také první záporožské vystoupení slam poetry. Pracoval jako moderátor v místním televizním vysílání. Od roku 2007 je ženatý a má dvě děti, dceru a syna. Vedle queer tematiky ho zajímá popkultura a ukrajinská i světová mytologie (bude blíže specifikováno v následující kapitole). Ve *120 stranách sodomy* mu vyšly čtyři básně (překlad prvních dvou tvoří přílohu 3 této práce). V roce 2011 se jako koeditor podílel na vydání antologie básníků a básniček z Dnipra a Záporoží *Hymna rákosových kluků* (*Гімн очеретяних хлопчиків*). Navzdory tomu, že žije v oblasti, která měla před válkou vysoký počet rusky mluvících obyvatel, píše od samého začátku ukrajinsky a snaží se podporovat používání ukrajinštiny ve veřejném prostoru.

¹⁰⁹ Viz ПІЕНЕР, Райан. *На Марс [у контексті української квір-літератури]*. Online. In: Nikopoltoday.com. 28. 5. 2020. Dostupné z: <https://www.nikopoltoday.com/article-1109/ukraina-na-mars-u-konteksti-ukrainskoi-kvir-literaturi>. // ДИМАРЧУК, Віталіна. *Rayan Riener pro Mars, ЛГБТ, та тернистий шлях до зірок*. Online. In: Prikhist.com. 24. 12. 2018. Dostupné z: <https://www.prikhist.com/2018/12/ryan-riener-pro-mars-lgbt-ta-shljah-vid-terenu-do-z/>.

¹¹⁰ Viz Sommer, s. 107.

Rayan Riener, autor prvního knižně vydaného queer románu, přisuzuje Barliho též prvenství v tomto žánru, a sice napsání gay románu *Diamantová protéza (Žádný sex nebude)* (*Алмазний протез /Ніякого сексу не буде/*) v roce 2006, který však nebyl nikdy publikován.¹¹¹

V roce 2012 debutoval sbírkou homoerotické intimní lyriky *Rozkoš z imaginární smrti* (*Насолода уявної смерті*, Дніпропетровськ, Ліра, 2012.). Presentace knihy proběhla ve Lvově, v Dnipru a na Záporožské národní univerzitě.¹¹² V rozhovoru pro *Gay alianci Ukrajina* (*Гей-Альянс Україна*, viz příloha 1) Barlih upozorňuje na to, že kritika a články referující knihu se zaměřily na odraz popkultury a mytologie a zcela opomenuly její homoerotické prvky. Ke knize existuje video trailer¹¹³ a její audiovizuální adaptace.¹¹⁴

V témže roce získal 3. místo v soutěži Drama.UA (jde o III. ročník celoukrajinské soutěže pořádané ve Lvově) za svou divadelní hru *Stromy nestíhají autobus* (*Дерева спізняються на автобус*), která zpracovává tematiku současné reflexe tragédie Holodomoru.¹¹⁵ V roce 2015 proběhla v rámci kyjevského festivalu *Týden aktuálního divadla* (*Тиждень актуальної п'єси*¹¹⁶) inscenace jeho dramatu *Uroboros v Orient expresu* (*Уроборос у Східному експресі*¹¹⁷), které polodokumentární formou zpracovává

¹¹¹ Viz ПІЕНЕР, Райан. *На Марс [у контексті української квір-літератури]*. Online. In: Nikopoltoday.com. 28. 5. 2020. Dostupné z: <https://www.nikopoltoday.com/article-1109/ukraina-na-mars-u-konteksti-ukrainskoi-kvir-literaturi>.

¹¹² Viz НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЗНУ. *Презентація поетичної збірки «Насолода уявної смерті»*. Online. In: Library.znu.edu.ua. 30.10.2012 14:09:00. Dostupné z: https://library.znu.edu.ua/cms/news_details.php?news_id=183&lang=ukr&news_code=prezentatsiya-poetichnoyi-zbirki---nasoloda-uyavnoyi-smerti--.

¹¹³ Viz БАРЛІГ, Олесь. *Насолода уявної смерті (буктрейлер)*. Online. In: Youtube.com. 11. 9. 2012. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=XwizhBjdzzA>.

¹¹⁴ Viz БАРЛІГ, Олесь. *Насолода уявної смерті (аудіовізуальна збірка)*. Online. In: Youtube.com. 11. 9. 2012. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=EVnWgLBeml0>.

¹¹⁵ Jedny z hlavních postav hry tvoří mladý gay pár, společně diskutují o bolestivých tématech ukrajinské minulosti. Více viz Příloha 1.

¹¹⁶ Viz ТИЖДЕНЬ АКТУАЛЬНОЇ П'ЄСИ. Online. In: Facebook.com. 12. 11. 2015. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=913481788701689&set=pcb.913484708701397>.

¹¹⁷ Viz БАРЛІГ, Олесь. *«УРОБОРОС У СХІДНОМУ ЕКСПРЕСІ» (напівдокументальна п'єса)*. Online. In: Teatre.com.ua. Dostupné z: <https://teatre.com.ua/ukrdrama/---lesja-/>.

problematiku projevů homofobie na Ukrajině. Ve hře vystupují reálné postavy, různým způsobem činné ve veřejném prostoru, někteří ukrajinští queer aktivisté jako básník Juchymenko, ale také třeba Barlihoova žena Anna. O rok později pak proběhlo čtení této hry na prvním záporožském Festivalu rovnosti.¹¹⁸

V letech 2016 a 2017 se dostal do užšího výběru soutěžících VI. a VII. ročníku se svými hrami *Příšery vylézají z chryzantém* (*Монстри виходять із хризантем*), *Žádné zprávy od Dagona* (*Немає звісток від Дагона*) a *Dvě oči jsou přílišný přeruch* (*Два ока – це занадто жирно*).¹¹⁹ V roce 2017 publikoval sbírku queer divadelních her *Zvířata se podívají místo tebe* (*Звірі подивляться замість тебе. Збірка квір-н'ес*¹²⁰), která obsahuje kromě dvou ze zmíněných her osm dosud nezveřejněných. Vydání knihy bylo financováno z crowdfundingové sbírky.¹²¹ Sám autor propaguje užívání slova „queer“ namísto zkratky LGBT+, jak vysvětluje v rozhovoru o queer literatuře.¹²²

Jeho prozaická tvorba vyšla v několika almanaších, literárních časopisech a antologiích, zmiňme např. almanach *Nová próza* (*Нова проза*), žurnály *Čtvrtek* (*Четвер*) a *Šo* (*Шо*) a antologii *100 mladých ukrajinských básníků* (*100 молодих поетів України*). Je spoluautorem dvou vzdělávacích knížek pro děti v ukrajinštině. První, *Mámy prosí, abychom nezapomněli* (*Мами просять пам'ятати*, 2019) je souborem povídek, pohádek, básniček a písniček, které mají za cíl vzdělávat dětské čtenáře v oblasti osobního bezpečí, zdravých návyků a zodpovědnosti za vlastní činy.¹²³ Druhá, *Bylo tu třináct let* (*Йому тринадцятий минуло*, 2020), vypráví o dětství a dospívání Tarase Ševčenka.¹²⁴

¹¹⁸ Viz ФЕСТИВАЛЬ РІВНОСТІ У ЗАПОРІЖЖІ. Online. In: Vk.com. 19. 9. 2016. Dostupné z: https://vk.com/wall-128727110_6.

¹¹⁹ Viz VI КОНКУРС П'ЕС "ДРАМА. UA". Online. In: Facebook.com. 7. 6. 2016. Dostupné z: https://www.facebook.com/events/994654480603686/?active_tab=discussion.

¹²⁰ Viz БАРЛІГ, Олесь. *Звірі подивляться замість тебе*. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2017.

¹²¹ Viz БІЛА, Вікторія, Мельник, Сергій. *Запорізький письменник Олесь Барліг презентував свою нову збірку* Online. In: Tvmtm.online. 14. 11. 2017, 17:59. Dostupné z: <https://tvmtm.online/zaporizkiy-pismennik-oles-barlig-prezentuvav-svoyu-novu-zbirku/>.

¹²² Viz příloha 1. // Článek o sbírce viz ТИРУСЬ, Дмитро. *Поза межами біологічної статі: «Звірі подивляться замість тебе»*. Online. In: Md-eksperiment.com. 7. 11. 2017. Dostupné z: <https://md-eksperiment.org/post/20171107-zviri-podivlyatsya-zamist-tebe>.

¹²³ Viz ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ МОЛОДІ. *Мами просять пам'ятати*. Online. In: Dobm.dp.ua. Dostupné z: https://dobm.dp.ua/?mbdb_book=abetka-profesij.

Na svém facebookovém profilu se Barlih od začátku plnohodnotné invaze věnuje ve svých příspěvcích, podobně jako mnoho jiných, z pochopitelných důvodů nejčastěji právě tomuto tématu.¹²⁵ V lednu 2024 moderoval v Záporoží debatu s válečnou zpravodajkou Jevhenií Podobnou a básničkou Jarynou Čornohuz na téma role žen a genderových aspektů ve válce.¹²⁶

2.12 Analýza Barlihova literárního stylu na příkladu prózy *Nenávidím* a dvou básní

Následující kapitola se zabývá charakteristikou Barlihova literárního stylu a použitím konkrétních queer textových strategií v próze *Nenávidím* (*Ненавиджу*¹²⁷) a ve dvou básních, jejichž překlady tvoří přílohu 2 a 3 této práce. Barlihův jazyk je poměrně jednoduchý, jeho próza i poezie se vyznačuje krátkými větami, které dávají textu dynamický ráz, zpomalují tempo vyprávění. Barlihovy texty jsou bohaté na metaforické obrazy a přirovnání, pomocí velmi osobních a nevšedních obrazů a asociací umí předat širokou škálu pocitů. Často v nich figurují různá mytická stvoření a zvířata. To je patrné jak z názvů výše uvedených divadelních her, tak ze samotného uměleckého pseudonymu autora: „barlih“ („барліг“) označuje v ukrajinštině „brloh“ či „doupě“, tedy místo, kde nocují a zimují divoká zvířata.

V próze *Nenávidím* (Příloha 2) i dvou přeložených básních (Příloha 3) reflektuje hrdina či lyrický subjekt svůj vztah a city k nepojmenovanému subjektu, v němž lze však snadno rozpoznat mužskou osobu. Ve všech třech případech je zprostředkovatelem děje vypravěč v první osobě, lze jej (alespoň v prozaickém textu) identifikovat jako mladého muže a jde pravděpodobně o hlas samotného autora. Ve svém uměleckém životopisu totiž Barlih přiznává, že mu (jedna konkrétní) láska ze studentských let byla inspirací pro mnoho textů,

¹²⁴ Viz ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ МОЛОДІ. *Йому тринадцятий минуло...* Online. In: Dobm.dp.ua. Dostupné z: https://dobm.dp.ua/?mbdb_book=jomu-trynadtsyatyj-mynalo.

¹²⁵ Viz facebookový profil autora: Oles Barleeg. Online. In: Facebook.com. Dostupné z: <https://www.facebook.com/oles.barleeg>.

¹²⁶ Viz УКРАЇНСЬКИЙ ПОГЛЯД. *Зустріч з воєнною журналісткою Євгенією Подобною та поеткою Яриною Чорногуз» в Запоріжжі*. Online. In: Ukpohliad.org. 26. 1. 2024, 21:19. Dostupné z: <https://ukrpohliad.org/culture/zustrich-z-voennoyu-zhurnalistkoyu-yevgeniyeyu-podobnoyu-ta-poetkoyu-yarinyoyu-chornoguz-v-zaporizhzi.html>.

¹²⁷ Ukrajinský text autor zaslal osobně. Část je přeložená do ruštiny, viz БАРЛІГ, Олесь. *Ненавижу*. Online. In: Homeread.net. Dostupné z: <https://homeread.net/book/nenavizhu-oles-barlig#tx>.

jak prozaických, tak básnických. Pokud věříme v pravdivost tohoto životopisu, můžeme vycházet z toho, že próza *Nenávidím* i obě básně jsou autobiografické.¹²⁸

Před samotný text prózy Barlih netradičním způsobem umístil jako jakýsi podtitul heslovité shrnutí celého příběhu, připomínající klíčová slova či (pro současné prostředí sociálních sítí, v němž se autor pohybuje typické) hashtagy: „*(několik barev mého života. ty nejsi Moře. něco podobného nigerijským hrošíkům. je to marné.)*“

V povídce *Nenávidím* autor nevyjadřuje přímo slovy, že se jedná o příběh queer lásky. Hrdina se ke svému bývalému milému obrací pomocí druhé osoby „ty“, ale používá pro informované publikum jasně rozpoznatelné signály. Jak sám vysvětluje v rozhovoru (viz Příloha 1), Barlih se nesnaží ve svých textech nijak zdůrazňovat jinakost queer postav a reflektovat složitý proces vlastního sebepřijetí, nýbrž vytváří svým psaním takovou realitu, v níž je jiná než cis heterosexuální identita zcela přirozenou. Přesto však Barlih k vyjádření queer obsahu pracuje se stereotypním vnímáním maskulinního a femininního prožívání a chování. V povídce se jedná konkrétně o popis pečlivého výběru oblečení určité barvy a starosti o svůj vzhled, což je jednání, které je obvykle přisuzované ženám:

„Ted' mi modrá sluší častěji. Dřív to s touhle barvou byla naprostá hrůza – když jsem si oblékl něco modrého, můj obličej otékal, bledl, dělaly se mi temné kruhy pod očima. I já sám jsem si připadal nějak tlustý. Pak se modrá trochu uklidnila. Bud' si na mě zvykla, nebo se prostě unavila mými vytrvalými pokusy ochočit si ji tím, že jsem si ji ze začátku oblékal jen tak postupně – třeba nějakou košili s tenoučkými tmavomodrými proužky.“

Symbolika barev je při tom pro celý text klíčová, skrývá se v ní více rovin než jen zmíněné stereotypy. Modrá barva je, jak už bylo zmíněno, v ukrajinsky a rusky mluvícím prostředí spojována s homosexualitou, neboť slovo „modrý“ (ukr. „блакитний“) znamená také „homosexuální“. První odstavec tedy může být v tomto kontextu interpretován i jako snaha hlavního hrdiny postupně přijmout svou identitu a sexuální orientaci. Zároveň v opozici k modré barvě stojí červená jako atribut protějšku, dříve milované a nyní nenáviděné osoby: „*Ale červená... Té nikdy neodpustím, že byla tvojí barvou. Barvou tvých korálek. Tvého batohu. Tvých tenisek. A vášně, kterou jsem k tobě cítil.*“ Právě červený batoh vystupuje i v Barlihově vlastní biografii jakožto přezdívka vymyšlená jeho přáteli.

¹²⁸ Text uměleckého životopisu autor zaslal společně s dalšími texty osobně.

Dále si autor hraje i s typickým homosexuálním motivem plavání, nicméně jej přepracovává po svém a místo sportovních mužských postav v plavkách nacházíme pro hrdinu povídky v podstatě traumatické scény: *„Tou dobou mě charkovští kamarádi přemluvili, abych je vzal k nám na náplavku. Koupání v řece nenávidím stejně jako sladkovodní ryby, ale nechal jsem se přemluvit. ... Letím ve vzduchu jako nějaké mládě žáby, které nikdy nemělo křídla. Neohrabaně. S doširoka roztaženými dlouhými nohama a rukama ohnutými v loktech. Dněpr, který už začal kvést, se přibližuje. Jeho tmavá hladina se mění v lesklou obrazovku. Zdá se mi, že se o to zrcadlo udeřím, rozbiju se na kousky a už si na tebe nikdy nevzpomenu...“*

Barlihův oblíbený motiv zvířat, ať již skutečných či mytických, se objevuje i v próze *Nenávidím*. Najdeme zde sošku hrošika, krakena, žábu a lochneskou příšeru. Tyto motivy mohou sloužit jednak jako jakési archetypy znázorňující životní pocity, vnitřní stavy hrdiny: *„Jenže ta jistota se rozbila o tvou skálu a skončila rozcupovaná mým vnitřním krakenem“*, jednak také jako výraz rozmanitosti identit: *„Mně už se na chvíli podařilo být modrým mládětem žáby.“*

Níže v povídce hrdina srovnává barvu očí a vlasů svou a svého protějšku, což odpovídá definované homosexuální strategii – srovnávání (identifikace) sebe sama s objektem milostných citů: *„Divné, pamatuju si, že jsi... červená barva, ale nijak si nemůžu vybavit barvu tvých očí. Jsou taky hnědé, to je jisté. Ale ne tak, jako ty moje.“*

Ve všech třech textech se však setkáváme zároveň s vymezením se vůči tomuto protějšku a jeho „dysfemizací“ ve snaze vyrovnat se s trpkostí rozchodu: *„... ty nikdy nebudeš moře“, „a i když jsem odešel // on pořád ještě vyšplíhával // všechno to nicotné // a ubohé // snažil se dotknout // mých pat // kartonovým gejírem“* nebo *„psal básně na něž si po čase nikdo nevzpomene“*.

V básních však rodově neutrální jazyk mizí, opakuje se zde zájmeno „on“ a příslušné tvary sloves, prozrazující též pohlaví lyrického subjektu. Reflexe zvyků a způsobu oblékání popisovaného objektu vyvolává před očima obraz nedospělého muže-bohéma, který se snaží svou nezralost maskovat: *„schovával malého kluka“, „pěstoval chlapci plnovous // aby ho nikdo nepoznal“, „byl u vytržení jednoduchostí a prudkostí“* a zároveň na sebe poutat pozornost: *„příkrášloval to všechno // perlami // korálky // přívěsky // malými plyšáky“, „snažil se dotknout // mých pat // kartonovým gejírem“*.

V závěru druhé básně lyrický hrdina s jistou ironií nechává minulost za sebou, což je vyjádřeno pomocí paralelismu: „*žije dodnes*“, „*žiju dodnes*“, ale není schopen zapomenout docela: „*nenávidím deštníky*“. Slovo „*nenávidím*“ tak tvoří, řečeno slovy Barlihových metafor, hlavu i ocas Urobora naší analýzy.

3 Závěr

V předchozí kapitole byl znázorněn historický vývoj a proměny queer tematiky v ukrajinské literatuře od N. V. Gogola přes modernismus a postmodernismus až k literatuře minulého desetiletí. Na tomto vývoji lze pozorovat tři stádia zobrazení queer témat, jak byly popsány v úvodu práce (cestu sublimace, cestu stylizace a cestu manifestace). Následně byly demonstrovány queer textové strategie na příkladu analýzy několika textů současného spisovatele Olese Barliha.

S ohledem na rozsah práce nebylo možné věnovat se všem současným dílům se zkoumanou tematikou. Z bádání vyplývá, že v ukrajinském prostředí dosud neexistují díla, která by se zabývala transgenderem (literatura psaná transgender autory ani literatura tematizující transgender identitu a proces tranzice). Taková díla existují v anglofonní literatuře a lze očekávat, že se ve slovansky mluvících zemích objeví v blízké budoucnosti.

Queer tematika v ukrajinské literatuře posledních tří desetiletí by si zasloužila pozornost v samostatné rozsáhlejší práci. Aktivity současné queer komunity se bohatě prezentují na webových stránkách (např. již zmíněný *Náš svět*) a sociálních sítích, facebookových profilech autorů a stránkách různých kulturních a neziskových organizací. Mnoho takových organizací (např. *Ukrainepride*¹²⁹, *Kyivpride*¹³⁰ a *Kharkivpride*¹³¹ či *Gender Zed*¹³²) na svých profilech na sociální síti Instagram pravidelně publikuje příspěvky s cílem rozšířit povědomí o životě queer osob na Ukrajině, snaží se vzdělávat v oblasti ukrajinské queer literatury, bojovat se společenskými předsudky, ale také ve velké míře poukázat na zapojení queer osob v boji proti nepříteli, jejich nasazení v armádě.¹³³

¹²⁹ Viz UKRAINEPRIDE. Rozcestník. Online. In: Linktr.ee. Dostupné z: <https://linktr.ee/UKRAINEPRIDE>.

¹³⁰ Viz KYIVPRIDE. Rozcestník. Online. In: Linktr.ee. Dostupné z: https://linktr.ee/kyivpride_ua.

¹³¹ Viz KHARKIVPRIDE @kharkivpride. Instagramový profil. Online. In: Instagram.com. Dostupné z: <https://www.instagram.com/kharkivpride/>.

¹³² Viz GENDER ZED (@gender.zed). Instagramový profil. Online. In: Instagram.com. Dostupné z: <https://www.instagram.com/gender.zed/>.

¹³³ Článek o queer příslušnících ukrajinské armády: BAKYEVA, Maryna. Geneva Solutions. *'We're also taking part in this war,' says Ukraine's LGBTQ+ community. LGBTQ+ soldiers are gaining acceptance in the Ukrainian military.* Online. In: Globalvoices.org. 6. 6. 2022, 12:52. Dostupné z: <https://globalvoices.org/2022/06/06/were-also-taking-part-in-this-war-says-ukraines-lgbtq-community/>. //

V roce 2022 podepsalo téměř 30 tisíc lidí petici za legalizaci stejnopohlavních sňatků. Prezident Zelenskyj se k petici vyjádřil vesměs kladně, ale zároveň uvedl, že ve válečném stavu nelze měnit ústavu a že bude usilovat o projednání návrhu na uzákonění registrovaného partnerství.¹³⁴ Návrh takového zákona byl skutečně rozpracován v březnu 2023.¹³⁵ Další osud zákonů zrovnoprávňujících queer osoby i budoucnost queer literatury nyní značně závisí na průběhu a výsledku války.

I přes nárůst proliberálních a proevropských postojů ukrajinské společnosti akcelerovaný událostmi roku 2014 a následně ruskou invazí v únoru 2022 zůstává společnost co do přijetí queer témat stále rozpolcená. Ačkoli queer literatura vychází a má svůj okruh čtenářů, reakce na ni bývají stále konzervativní. Velmi ostré a protikladné reakce vyvolalo vydání dětské knihy známé spisovatelky, právničky a občanské aktivistky Larysy Denysenko *Mája a její mámy* (*Маїя та її маму*) v roce 2017. Knížka je psaná v první osobě pohledem čtvrtáčky Máji, kterou vychovává lesbický pár. Mája vypráví příběhy svých spolužáků z různých typů rodin. Jde o první literární zobrazení queer rodiny na Ukrajině. Plánovaná prezentace knihy na Lvovském knižním fóru v rámci diskuze o dětské literatuře byla nakonec pod nátlakem a výhrůzkami patnácti ultranacionalistických skupin (mezi nimi např. *Pravý sektor* či *Duch národa*) adresovanými autorce i vydavatelství knihy (*Видавництво*) zrušena. K událostem se vyjádřila média, politici i akademici, což zvýšilo její popularitu na Ukrajině i v zahraničí.¹³⁶

LGBTIQMILITARY. Instagramový profil. Online. In: Instagram.com. Dostupné z: <https://www.instagram.com/lgbtiqmilitary/>.

¹³⁴ Viz ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ. Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Легалізація одностатевих шлюбів*. Online. In: President.gov.ua. 3. 6. 2022. Dostupné z: <https://petition.president.gov.ua/petition/144562>.

¹³⁵ Viz ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ. *Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств*. Online. In: Rada.gov.ua. 13. 3. 2023. Dostupné z: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>.

¹³⁶ Viz novinové články: MORGAN, Martin. *Ukraine far-right accused of 'witch hunt' over children's book*. Online. In: BBC.com. 15. 9. 2017. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-41282060>. // WESOLOWSKY, Tony. *In Ukraine, Children's Book Featuring Lesbian Parents Met With Threats, Fears Of Violence*. Online. In: Rferl.org. 14. 9. 2017, 14:45. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/ukraine-childrens-book-lesbian-parents-threats-fear-lgbt-homophobia/28735738.html>. //

Vědecký článek o knize viz ŚWIETLICKI, Mateusz. *Such Books Should be Burned! Same-Sex Parenting and*

Téma pro svou aktuálnost a nedostatečné pokrytí akademickou literaturou poskytuje široký prostor budoucímu specifitějšímu bádání v oblasti jak literární vědy, tak jiných společenskovedních oborů. Nabízí se další zkoumání specifík současné ukrajinské gay literatury či lesbické literatury (té poslední je na umělecké i akademické rovině věnována i ve světě obecně menší pozornost), specifík ukrajinské queer poezie, queer prózy či queer dramatu (uved'me soubor Barlihových her *Zvířata se podívají místo tebe* či hru Lvovského Divadla Lesji Ukrajinky s názvem *146 hvězd viditelných pouhým okem /146 зірок видимих неозброєним оком*¹³⁷). Samostatnou prací by si zasloužilo také téma neziskových a lidskoprávních queer organizací a postavení queer komunity na Ukrajině nebo téma role ukrajinské queer komunity ve válce s Ruskem (od roku 2014 do současnosti).

the Stretchable Definition of the Family in Larysa Denysenko's and Mariia Foya's Maya and Her Mums. Online. Child Lit Educ 51, 534–543 (2020). <https://doi.org/10.1007/s10583-019-09394-5>.

¹³⁷ Viz *146 зірок, видимих неозброєним оком*. Divadelní inscenace. Divadlo Lesji Ukrajinky. Online. Dostupné z: <https://teatrlesji.lviv.ua/event/146-zirok-vydymyh-neozbroyenym-okom/>. // <https://www.dramox.tv/theatres/199-lesia-ukrainka-drama-theater/298-146-stars-visible-to-the-naked-eye>.

Seznam použité literatury:

Primární literatura:

- ANDRUCHOVYČ, Jurij. *Moskoviáda*. Praha: Fra, 2015.
- БАРЛІГ, Олесь. *Звірі подивляться замість тебе*. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2017.
- FORSTER, Edward M. *Maurice*. Leipzig: Reclam-Verlag, 1990.
- FORSTER, Edward M. *Maurice*. London: Penguin Classics, 2005.
- ШУВАЛОВА, Ірина, Позднякова, Альбіна, Барліг, Олес (eds.). *120 сторінок Содому. Сучасна світова лесбі/гей/бі література. Квір-антологія*. Київ: Критика, 2009.
- ZABUŽKO, Oksana. *Sestro, sestro*. Praha: Argo, 2006.
- ŽADAN, Serhij. *Big Mac*. Praha: Fra, 2011.

Sekundární literatura:

АГЕСБА, В.П, Близнюк, В.В., Головащенко, І.О., Горностай, П.П., Лавриненко, Н.В. et al. *Основи теорії гендеру (навчальний посібник)*. Online. Київ: Видавництво “К.І.С.”, 2001, s. 440. Dostupné z: <http://lib.pnu.edu.ua/elib/local/sk/sk685082.pdf>.

ALEXANDER, Rustam. *Sex Education and the Depiction of Homosexuality Under Khrushchev*. Online. In *The Palgrave Handbook of Women and Gender in Twentieth-Century Russia and the Soviet Union*. London: Palgrave Macmillan UK, 2018, s. 349-364. Dostupné z: https://doi.org/10.1057/978-1-137-54905-1_23.

АРТЕМЬЕВ, Кочетков, Штанков. *Гигиена половой жизни*. Москва: Издательство «Знание», 1964.

BUTLER, Judith. *Imitation and Gender Insubordination*. Online. In FUSS, Diana. *Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories*. New York: Routledge, 1991, s. 13-31. ISBN 0415902363. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=548160&lang=cs&site=ehost-live>.

DIBELKA, Jaroslav. *Recenze knihy „Miluji tvory svého pohlaví.“ Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*. Online. *Český časopis historický*, roč. 112 (2014), č.1, s. 149-152. ISSN 0862-6111. Dostupné z: https://www.hiu.cas.cz/user_uploads/vydavatelstva_cinnost/periodika/cesky_casopis_historicky/cch_1_2014_fin.pdf.

FOUCAULT, Michel: *Dějiny sexuality II. – Užívání slasti*. Praha: Herrmann & synové, 2003, s. 247-248.

FRY, Paul H. *Theory of Literature*. Online. New Haven: Yale University Press, 2012, s. 299-311. ISBN 9780300180831. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=445842&lang=cs&site=ehost-live>.

CHERNETSKY, Vitaly. *Ukrainian Queer Culture: The Difficult Birth*. Online. In Verdiņš, Kārlis, Ozoliņš, Jānis (eds.). *Queer Stories of Europe*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Press, 2016, s. 206-225. Dostupné z: https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/22248/chernetsky_2016_8362460.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

CHLAŇOVÁ, Tereza (ed.). *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou: Prozaická tvorba představitelů tzv. "stanislavského fenoménu"*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010.

KARLINSKY, Simon. *The Sexual Labyrinth of Nikolai Gogol*. London: Harvard University Press, 1976.

КЛЕЙН, Лев С. *Другая любовь: природа человека и гомосексуальность*. СПб: Фолио-Пресс, 2000.

KRČMOVÁ, Magda. *Erotika v současné ukrajinské próze (v kontextu estetických a názorových hledání)*. Online. Diplomová práce. Doc. PhDr. Galina Binová, CSc. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2006, s. 51-52. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/obg7o/dipl.pr.Krcmova_M..pdf.

МЕДВЕДЧУК, О. П. *Еволюція засобів творення сатири та іронії у творчості М. Кропивницького та Ю. Винничука*. Online. In Науково-теоретичний збірник «Літературознавчі студії», Vol 60 (2021). Dostupné z: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2021/12/112-123-EVOLYUTSIYA-ZASOBIV-TVORENNYA-SATYRY-TA-IRONIYI.pdf>.

ПАВЛИЧКО, Соломія, *Дискурс модернізму в українській літературі*. Київ: Либідь, 1999.

ПАВЛИЧКО, Соломія. *Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агамемнона Кримського*. Київ: Основи, 2000.

PUTNA, Martin C. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2000-0.

SCHMID, Ulrich. *Masken des Begehrens: Homosexualität in der russischen Literatur*. Online. Osteuropa, Vol. 63, No. 10 (2013). Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/44936171>.

СОЛОВЕЙ, Олег. *Эротика и мистификация в поэзии Эммы Андиевской*. Online. Рідний край, том 28 № 1 (2013). ISSN 2075-1222. Dostupné z: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1960/1/Solovey.pdf>.

SOMMER, Jaroslav. *Téma homosexuality v ukrajinskej literatúre*. Online. Slavica Literaria, roč. 20, č. 2 (2017). DOI: 10.5817/SL2017-2-11.

ŚWIETLIICKI, Mateusz. *Such Books Should be Burned! Same-Sex Parenting and the Stretchable Definition of the Family in Larysa Denysenko's and Mariia Foya's Maya and Her Mums*. Online. Child Lit Educ 51, 534–543 (2020). <https://doi.org/10.1007/s10583-019-09394-5>.

ШАФ, Ольга. *Гендерна специфіка реалізації опозиції „я”- „інший” у поезії Сергія Жадана та Маріанни Кіяновської*. Pomiedzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe. 1. (2015), s. 243-252. DOI: 10.15804/pomi201517.

ШАФ, Ольга. Трансгендерні смисли в українській ліриці: level zero (гендерно-психологічний ракурс). Online. *Наукові праці: Філологія. Літературознавство*, том 301 № 289 (2017). Dostupné z: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2015/301-289-27.pdf>.

ŠUVALOVOVÁ, Iryna. *Černá řeka rosy zaplavuje pahorky*. Plav, roč. 4, Poetry in the UA (2014).

WELSCH, Wolfgang. *Postmoderna. Pluralita jako etická a politická hodnota*. Praha: KLP, 1993.

WOODS, Gregory. *A History of Gay Literature: The Male Tradition*. New Haven; London: Yale University Press, 1998.

ЗАБУЖКО, Оксана. *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*. Київ: Факт, 2007.

ŽELEZOVÁ, Eva. *Homosexuální téma v tvorbě M. Kuzmina aj. Charitonova (pokus o konfrontaci)*. Online. Diplomová práce. Doc. PhDr. Galina Pavlovna Binová, CSc. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2014. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/g0ga5/diplomka_Zelezova.pdf.

Internetové zdroje:

АНДРУХОВИЧ, Юрій. *Московиада*. Online. In: УкрЛіб. Dostupné z: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14241>.

БАБКІНА, Катерина. *Мій загнаний і ніжний звір: ЛГБТ-герої в сучасній українській літературі*. Online. In: Chytomo.com. 1. 7. 2020. Dostupné z: <https://chytomo.com/mij-zahnanyj-i-nizhnyj-zvir-lhbt-heroi-v-suchasnij-ukrainskij-literaturi/>.

БАКYEVA, Maryna. Geneva Solutions. *'We're also taking part in this war,' says Ukraine's LGBTQ+ community. LGBTQ+ soldiers are gaining acceptance in the Ukrainian military*. Online. In:

Globalvoices.org. 6. 6. 2022, 12:52. <https://globalvoices.org/2022/06/06/were-also-taking-part-in-this-war-says-ukraines-lgbtq-community/>.

БАРЛІГ, Олесь. *Насолода уявної смерті (буктрейлер)*. Online. In: Youtube.com. 11. 9. 2012. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=XwizhBjdzzA>.

БАРЛІГ, Олесь. *Насолода уявної смерті (аудіовізуальна збірка)*. Online. In: Youtube.com. 11. 9. 2012. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=EVnWgL Beml0>.

БАРЛІГ, Олесь. *Ненавижу*. Online. In: Homeread.net. Dostupné z: <https://homeread.net/book/nenavizhu-oles-barlig#tx>.

БАРЛІГ, Олесь. «УРОБОРОС У СХІДНОМУ ЕКСПРЕСІ» (напівдокументальна п'еса). Online. In: Teatre.com.ua. Dostupné z: <https://teatre.com.ua/ukrdrama/----lesja/>.

БІЛА, Вікторія, Мельник, Сергій. *Запорізький письменник Олесь Барліг презентував свою нову збірку*. Online. In: Tvmtn.online. 14. 11. 2017, 17:59. Dostupné z: <https://tvmtn.online/zaporizkiy-pismennik-oles-barlig-prezentuvav-svoju-novu-zbirku/>.

ДЕСЯТЕРИК, Дмитро. *Межа толерантності. Нацисти безуспішно намагалися зірвати презентацію першої в СНД антології світової гей-літератури*. Online. In: Day.kyiv.ua. 29. 9. 2009. Dostupné z: <https://day.kyiv.ua/article/den-ukrayiny/mezha-tolerantnosti>.

ДИМАРЧУК, Віталіна. *Rayan Riener про Марс, ЛГБТ, та тернистий шлях до зірок*. Online. In: Prikhist.com. 24. 12. 2018. Dostupné z: <https://www.prikhist.com/2018/12/ryan-riener-pro-mars-lgbt-ta-shljah-vid-terenu-do-z/>.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ МОЛОДІ. *Йому тринадцятий минуло...*. Online. In: Dobm.dp.ua. Dostupné z: https://dobm.dp.ua/?mbdb_book=jomu-trynadtsyatyj-mynalo.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ МОЛОДІ. *Мами просять нам'ятати*. Online. In: Dobm.dp.ua. Dostupné z: https://dobm.dp.ua/?mbdb_book=abetka-profesij.

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ. Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Легалізація одностатевих шлюбів*. Online. In: President.gov.ua. 3. 6. 2022. Dostupné z: <https://petition.president.gov.ua/petition/144562>.

ФЕСТИВАЛЬ РІВНОСТІ У ЗАПОРІЖЖІ. Online. In: Vk.com. 19. 9. 2016. Dostupné z: https://vk.com/wall-128727110_6.

FÖRSTER, Jan. *MORAL BI SPET PRITI. Evropská antologie současné poezie. ROZHOVOR PRO COLOUR PLANET*. Online. In: Kauer.cz. Dostupné z: <https://www.kauer.cz/reakce/2009/02.php>.

ГОЛОВКО, Тарас. *Тамара Гундорова: «Допоки в Україні пишуться, видаються і читаються книги, ми існуємо як культура й історія»*. Online. In: knpu.gov.ua. Dostupné z:

<http://www.knpu.gov.ua/content/tamara-gundorova-%C2%ABdopoki-v-ukra%D1%97n%D1%96-pishutsya-vidayutsya-%D1%96-chitayutsya-knigi-mi-%D1%96snu%D1%94mo-yak-k>.

ГОРЧИНСЬКА, Олександра. «У нас про таке не говорять»: історія розвитку ЛГБТ-літератури в Україні. Online. In: Chytomo.com. 17.6.2020. Dostupné z: <https://chytomo.com/u-nas-pro-take-ne-hovoriat-istoriia-rozvytku-lhbt-literatury-v-ukraini/>.

ЮХИМЕНКО, Віталій. *Комната 233*. Online. In: Queerculture.io. Dostupné z: <https://queerculture.io/poetry/yuhimenko/1>.

ЮХИМЕНКО, Віталік. *Вбивство знічев'я*. Online. In: УкрЛіб. 3. 10. 2022. Dostupné z: <https://www.ukrlib.com.ua/suchasna/printit.php?tid=358>.

КАМУФЛЯЖ, Коля. Гей-Альянс Україна. *Ірина Шувалова та Олесь Барліг: Бракує голосу самої ЛГБТ-спільноти*. Online. In: Upogau.org. 24. 1. 2015. Dostupné z: https://upogau.org/ru/ourview/ourview_1874.html.

КАМУФЛЯЖ, Коля. Гей-Альянс Україна. *Поет, прозаїк, драматург Олесь Барліг — про українську ЛГБТ-літературу та себе в ній*. Online. In: Upogau.org. 23.3.2014. dostupné z: https://upogau.org/ru/ourview/ourview_850.html.

KINDLEROVÁ, Rita I. *Se současným ukrajinským spisovatelem Jurijem Vynnyčukem*. Online. In: ILiteratura.cz. 17. 5. 2003. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/10905-vynnycuk-jurij>.

KINDLEROVÁ, Rita I. *Skládka = záchrana všeho*. Recenze. Online. In: ILiteratura.cz. 16. 11. 2010. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/27323-vynnycuk-jurij-malva-landa>.

KINDLEROVÁ, Rita I. *Velká Iovovská skládka*. Ukázka z knihy. Online. In: ILiteratura.cz. 16. 11. 2010. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/27325-vynnycuk-jurij-malva-landa>.

КОБИЛЯНСЬКА, Ольга. *Valse melancholique (Меланхолійний вальс)*. Online. In: УкрЛіб. Dostupné z: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2457>.

КРИМСЬКИЙ, Агатангел. *Пальмове гілля. Нечестиве кохання*. Online. In: Wikisource.org. 19.11.2023. Dostupné z КРИМСЬКИЙ, Агатангел. *Пальмове гілля. Нечестиве кохання*. Online. In: Wikisource.org. 19.11.2023. Dostupné z: [https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D0%BB%D1%8F_\(1901\)/%D0%9D%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B5_%D0%BA%D0%BE%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F](https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D0%BB%D1%8F_(1901)/%D0%9D%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B5_%D0%BA%D0%BE%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F).

КВИРКУЛЬТУРА. *ПЕРСОНАЛІИ | ВИТАЛІЙ ЮХИМЕНКО*. Online. Dostupné z: <https://queerculture.io/who/yuhimenko>.

LGBT Human Rights NASH MIR Center. *Situation of LGBT People in Ukraine*. Online. In: Gay.org.ua. 2013. Dostupné z: https://gay.org.ua/publications/lgbt_ukraine_overview-eng.pdf.

ЛЬВІВСЬКИЙ ПОРТАЛ. *У центрі Львова Винничук наживо виконав "Убий п...ца!"* Online. In: Львівський портал. Archivní kopie dostupná z: <https://web.archive.org/web/20141211011506/http://portal.lviv.ua/news/2012/01/27/142100.html>.

MALIJEVSKÝ, Igor. *Soudy jsem prohrával, říká ukrajinský spisovatel Jurij Vynnyčuk*. Online. In: Novinky.cz. 10. 2. 2015. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-soudy-jsem-prohraval-rika-ukrajinsky-spisovatel-jurij-vynnycuk-275731>.

МАЛЯРЧУК, Таня. *Цветка і її я*. Online. In: Narodna-osvita.com.ua. Dostupné z: <https://narodna-osvita.com.ua/446-tanya-malyarchuk-cvyetka-yiyi-ya-chitati-tekst-tvoru-povnstyu-skorocheno.html>.

MORGAN, Martin. *Ukraine far-right accused of 'witch hunt' over children's book*. Online. In: BBC.com. 15. 9. 2017. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-41282060>.

МОГУТИН, Ярослав. *КУЧЕР РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ. Интервью с профессором Саймоном Карлинским*. Online. In: kolonna.mitin.com. Беркли – Сан-Франциско, февраль 1993. Dostupné z: <http://kolonna.mitin.com/people/mogutin/karlik.shtml>.

НАШ SVĚT. *LGBT Human Rights Centrer*. Online. In: Gay.org.ua. Dostupné z: <https://gay.org.ua/en/about-nash-svit/>.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЗНУ. *Презентація поетичної збірки «Насолода уявної смерті»*. Online. In: Library.znu.edu.ua. 30.10.2012 14:09:00. Dostupné z: https://library.znu.edu.ua/cms/news_details.php?news_id=183&lang=ukr&news_code=prezentatsiya-poetichnoyi-zbirki---nasoloda-uyavnoyi-smerti--.

NEČASOVÁ, Věra. *Vypsat se z bolesti*. Online. In: ILiteratura.cz. 24. 3. 2004. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/15519-zabuzko-oksana-polni-vyzkum-ukrajinskeho-sexu>.

ОДИН З НАС. Online. In: Facebook.com. Dostupné z: https://www.facebook.com/odyznas?checkpoint_src=any.

ОТТОМАНСКИЙ, Miroslav. *Ukrajinské peklo Olese Uljanenka*. Online. In: ILiteratura.cz. 7. 8. 2016. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/36901-uljanenko-oles-tady-na-jihu>.

ПОКАЛЬЧУК, Юрій. *Блакитне сонце*. Online. In: UkrBooks.com. Dostupné z: http://ukrbooks.com/ua/Blakytne_sonce/.

ПЕНЕР, Райан. *На Марс [у контексті української квір-літератури]*. Online. In: Nikopoltoday.com. 28. 5. 2020. Dostupné z: <https://www.nikopoltoday.com/article-1109/ukraina-na-mars-u-konteksti-ukrainskoi-kvir-literaturi>.

САМОХІНА, Світлана. *КАТЕРИНА БАБКІНА, «ЛІЛУ ПІСЛЯ ТЕБЕ», ВИДАВНИЦТВО «ФАКТ»*. Online. In: Zn.ua. 4. 7. 2008, 13:07. Dostupné z: https://zn.ua/ukr/ART/katerina_babkina_lilu_pislya_tebe_vidavnitstvo_fakt.html.

SAVIUK, Iryna. *Translators of 'The Winter King' poetry collection by Ostap Slyvynsky received the AAUS Award*. Online. In: Chytomo.com. 26. 4. 2024. Dostupné z: <https://chytomo.com/en/translators-of-the-winter-king-poetry-collection-by-ostap-slyvynsky-received-the-aaus-award/>.

SHUVALOVA, Iryna. *About*. Online. In: Irynashuvalova.com. 2024. Dostupné z: <https://www.irytrashuvalova.com/en/bio>.

ŠUVALOVOVÁ, Iryna. *Černá řeka rosy zaplavuje pahorky*. Plav, roč. 4, Poetry in the UA (2014).

ŠUVALOVOVÁ, Iryna. *Most přes přístav*. Online. In: Svetovka.cz. 1. 4. 2014. Dostupné z: <https://www.svetovka.cz/2014/04/04-2014-coseneveslo/>.

ТИРУСЬ, Дмитро. *Поза межами біологічної статі: «Звірі подивляться замість тебе»*. Online. In: Md-eksperiment.com. 7. 11. 2017. Dostupné z: <https://md-eksperiment.org/post/20171107-zviri-podivlyatsya-zamist-tebe>.

ТИЖДЕНЬ АКТУАЛЬНОЇ П'ЄСИ. Online. In: Facebook.com. 12. 11. 2015. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=913481788701689&set=pcb.913484708701397>.

[archivováno 201-01-27 14:21].

УКРАЇНКА, Леся. *Приязнь*. Online. In: УкрЛіб. Dostupné z: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4188>.

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГЛЯД. *Зустріч з воєнною журналісткою Євгенією Подобною та поеткою Яриною Черногуз» в Запоріжжі*. Online. In: Ukpohliad.org. 26. 1. 2024, 21:19. Dostupné z: <https://ukrpohliad.org/culture/zustrich-z-vojennoyu-zhurnalistkoyu-yevgeniyeyu-podobnoyu-ta-poetkoyu-yarinyou-chornoguz-v-zaporizhzh.html>.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ. *Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств*. Online. In: Rada.gov.ua. 13. 3. 2023. Dostupné z: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>.

VI КОНКУРС П'ЄС "ДРАМА. UA". Online. In: Facebook.com. 7. 6. 2016. Dostupné z: https://www.facebook.com/events/994654480603686/?active_tab=discussion.

ВИТАНОВСКА, Линда. *«Лілі Марлен» Сергія Жадана в контексті розвитку творчості автора*. Online. In: Gloss.ua. 3.12.2009. Dostupné z: <https://gloss.ua/books/34793>.

WESOLOWSKY, Tony. *In Ukraine, Children's Book Featuring Lesbian Parents Met With Threats, Fears Of Violence*. Online. In: Rferl.Org. 14. 9. 2017, 14:45. Dostupné z:

<https://www.rferl.org/a/ukraine-childrens-book-lesbian-parents-threats-fear-lgbt-homophobia/28735738.html>.

ЖАДАН, Сергій. *Біг Мак*. In: Бібліотека української літератури (ukrclassic.com.ua). Dostupné z: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/jj/zhadan-sergij/3192-sergij-zhadan-big-mak>.

ЖАДАН, Сергій. *Лесбійки, 2009*. Online. In: Maysterni.com. Dostupné z: <https://maysterni.com/user.php?id=161&t=1&rub=972>.

ЖАДАН, Сергій. *Лесбійки, 2009. Жінки*. Online. In: Maysterni.com. Dostupné z: <https://maysterni.com/publication.php?id=37409>.

146 зірок, видимих неозброєним оком. Divadelní inscenace. Divadlo Lesji Ukrajinky. Online. Dostupné z: <https://teatrlesji.lviv.ua/event/146-zirok-vydymyh-neozbroyenym-okom/>. // <https://www.dramox.tv/theatres/199-lesia-ukrainka-drama-theater/298-146-stars-visible-to-the-naked-eye>.

Seznam příloh:

Příloha 1: Básník, prozaik a dramatik Oles Barlih o ukrajinské LGBT literatuře a své roli v ní.

Příloha 2: Oles Barlih: Nenávidím.

Příloha 3: Oles Barlih: Schovával malého kluka, Jako pak všichni ostatní.

Příloha 1.

Básník, prozaik a dramatik Oles Barlih o ukrajinské LGBT literatuře

a své roli v ní

Autor Kolja Kamufláž

Překlad Zuzana Špinková

V rozhovoru pro náš web spisovatel mluví o tom, čím ho lákají gay postavy, jak prudérní nakladatelé upravují cizí životopisy a jakými texty stojí za to začít, pokud se chcete seznámit s queer literaturou.

Jakožto jeden z editorů první a dodnes jediné antologie LGBT literatury na Ukrajině *120 stran sodomy* a jako nejvýraznější představitel tohoto proudu v současné ukrajinské literatuře zřejmě sleduješ jeho vývoj a máš víceméně jasnou představu o jeho podobě. Pojd'me se na něj podívat blíž.

Možná tě zklamu, ale mě moc nezajímá lesbická literatura. O něco větší zájem ve mně budí různé formy transgender identity v kultuře. Zkratku LGBT vůbec nemám rád, protože umělecké vyjádření téhle tematiky má pro mě smysl jedině v souvislosti s jejími jednotlivými částmi. Tato zkratka zjednodušuje, svádí ke stereotypům, podporuje zjednodušené představy. Proto je mi bližší pojem queer kultura. Ve slově queer je prostor pro veškerou různorodost identit na Kinseyho škále i pro takové zvláštnosti Bytostného Já, které jsou teprve na cestě k definici.

Ale přímo k tvé otázce: není jednoduché zabývat se něčím, co je na Ukrajině vytěsněno pouze do polooficiálního prostoru – na blogy, sociální sítě, literární weby na principu otevřeného přístupu. Pokud najednou něco vyjde v tištěné formě v nějakém známém nakladatelství, tak jen jako dílčí motiv „heterosexuálního textu“, což já osobně vnímám jako marketingový tah a nesdílím nadšení těch, kteří to považují za první krok k prosazení LGBT tematiky v oficiální literatuře. Vybavují se mi slova Beth Ditto, která nazvala Katy Perry „pseudolesbou“, jaká nemá ponětí o queer kultuře a zpívá pokrytecké songy typu *I Kissed a Girl*. Tohle je nejadekvátnější příklad toho, jak představitelé takzvané LGBT komunity reagují na podobnou tvorbu.

Mimořádně právě díky sociálním sítím tehdy vznikla antologie *120 stran sodomy*. Komunita *ŽŽ* (Живий журнал, také LiveJournal.com, pozn. překl.) zaměřená na gay poezii, již jsem zakladatelem, nás svedla dohromady s Irynou Šuvalovovou. Tam vznikl nápad vytvořit nějaký projekt pro Fórum nakladatelů ve Lvově. Myslím, že se napřed plánovalo jen čtení poezie, ale později jsme si uvědomili, že je třeba vydat knihu.

V současnosti sleduji na sociálních sítích několik autorů, kteří tu a tam píšou homoerotické texty. Takových lidí není víc než prstů na jedné ruce. Nevím, zda můžu uvést konkrétní jména, aby se to nebralo jak outing. Jejich texty vycházejí, nicméně díla s touto problematikou se publikují výhradně na internetu. Ačkoliv i to je samozřejmě lepší než psát „do šuplíku“.

Znamená to, že současná ukrajinská LGBT literatura jako taková nikde představená není, ani netvoří plnohodnotnou součást stávajícího procesu, přestože o plodné autory není nouze? A že vydavatelé nedávají tvým textům stejné šance jako textům jiných autorů? Je vůbec ze strany čtenářů a literárního prostředí zájem o to, aby se tato specifická zkušenost dostala do širšího povědomí?

Jestli máš na mysli tištěná vydání, tak v tom případě jde hlavně o periodika a kolektivní sbírky, kde si editor může dovolit naředit celkový objem textů jedním dvěma tematickými díly. Tak tomu bylo, když v lúčném almanachu *Nová próza* vyšel výběr současné záporožské literatury, ve kterém mi vydali i dvě povídky s příslušnou tematikou. Upřímně, dodnes mě udivuje odvaha toho redaktora. Takové texty člověk vždy píše s myšlenkou, že v nejbližších několika letech nebude mít možnost je publikovat. Stejně tak jsem se divil, když jsem získal třetí místo v soutěži divadelních her Drama.UA za dílo, jehož hlavním hrdinou je homosexuál a jedna ze scén zobrazuje pohlavní styk s jeho přítelem. Posílal jsem tu hru do soutěže bez jakékoli naděje na úspěch, takže svou výhru i vydání knihy považuji v rámci ukrajinských reálií za něco fantastického.

Když se podíváme na poměr mezi poptávkou a nabídkou, vypadá to, že zájem čtenářů o LGBT literaturu je výrazně vyšší než homofobie nakladatelů. Je tu ale jiné riziko: ostych potenciálních zákazníků. Snadno si dovedu představit kluka, který by si takovou knihu chtěl

koupit, ale je mu trapné za ni platit na kase kvůli případné, byť jen letmé, avšak výmluvné homofobní reakci prodavače nebo jiných zákazníků, kteří se náhodou octnou poblíž.

Takový stydlivý kluk se bude muset vzdát řady věcí, kvůli kterým by si mohl u kasy udělat ostudu, ale dost o tom. Proč nakonec antologie *120 stran sodomy* neměla žádné pokračování, ačkoli jste ji od začátku zamýšleli vydávat po částech? Kdyby byla taková možnost, zapojil by ses znovu do její přípravy, vydání a propagace, i přes nešťastnou zkušenost s homofobními útoky, které se kolem ní objevily?

Přišlo mi, že mí kolegové neměli chuť v projektu pokračovat. Alespoň když jsem za nimi přišel s myšlenkou další práce v tomto duchu, jedna z editorek mi odpověděla: „tak se do toho pusť.“ A já měl vždycky problém shánět finance na realizaci svých nápadů. Na to je nejspíš potřeba mít určitou povahu, kterou já bohužel nemám. Má poslední sbírka *Rozkoš z imaginární smrti* nevyšla z mé iniciativy, ale z iniciativy nakladatele. Svého času jsem chtěl dát dohromady antologii, která by zachycovala nové pohledy na roli muže, kritiku tradičních genderových modelů mužského chování. Obrátil jsem se na jeden známý fond, který se zabývá podobnými projekty, ale mé dopisy zůstaly bez odezvy.

Samozřejmě jsem otevřený tomu podílet se na realizaci kolektivních tvůrčích nápadů. Nevím, kdo by teď sebral odvalu pustit se do literárního projektu spojeného s queer tematikou. Jsem přesvědčený o tom, že takové projekty by si měly brát na starost LGBT organizace, protože ty jsou jedním z efektivních prostředků, jak demonstrovat „životaschopnost“ společnosti, zachytit skutečnost a obrátit pozornost k aktuálním problémům.

Taky nemám úplně talent na shánění financí na zajímavé projekty, ale v naší organizaci jsou lidé, kteří tohle umí. Brzy spustíme projekt, v jehož rámci se plánuje rozsáhlý výzkum zaměřený na historii hnutí LGBT na Ukrajině a následně jeho knižní vydání. A kde je výzkum, tam může být i antologie, takže se budeme tvářit, že jsme tvůj dopis dostali my.

Ve tvé sbírce *Rozkoš z imaginární smrti*, kterou jsi právě zmiňoval, je několik homoerotických veršů, což ale nebylo překážkou k tomu, aby se dostala do zorného pole

literární kritiky a získala řadu pochvalných recenzí. Z toho plyne, že literární prostředí přece jen není tak homofobní, aby úplně ignorovalo autory, kteří se účastní queer diskursu. Nebo se pletu?

Literární prostředí utvářejí nejrůznější jednotlivci. Vlastně mám důvody mluvit o homofobii lidí, kteří do tohoto prostředí patří a podílejí se na procesu vydávání knih. Příklady je tu spousta. Tak třeba spisovatelka, překladatelka a publicistka Viktoria Narižna přeložila do ukrajinštiny úryvek kultovního románu Jamese Baldwina *Giovanniho pokoj*. Ptal jsem se, co takhle přeložit celý román a doporučit ho k vydání? Odpověď mě zarazila: žádné ukrajinské nakladatelství si na to netroufne. Zajímavé je, že v Rusku ho vydali několikrát. A ještě jeden příklad: v jednom známém tuzemském nakladatelství vyšla kniha s mým textem. Listuju si v ní a najednou vidím, že mi v životopisu přiřkli účast na dvou antologiích: *120 stran sodomy* a antologii evropské gay poezie *Moral bi spet priti* (slovensky *Měl bys znovu přijít*, pozn. překl.). Jak se později ukázalo, nebyla to náhoda, ale vědomé rozhodnutí nakladatele, který byl příliš ovlivněný normami „křesťanské morálky“. Co se týče *Rozkoše z imaginární smrti...* v té sbírce jsou tři hlavní motivy: homoerotika, popkultura, bestiář, ale kritici se soustředili jen na poslední dva. Náhoda?

Kteří z ukrajinských a světových klasiků ovlivnili svou poetikou tvůj vlastní tvůrčí styl? Co z LGBT literatury bys doporučil člověku, který ještě nic takového nečetl?

Ze současných ukrajinských prozaiků mám asi nejraději Oksanu Zabužko. Právě její *Polní výzkum ukrajinského sexu* mě inspiroval k první větší próze v ukrajinštině. A když jsem nedávno znovu pročetl *Muzeum opuštěných tajemství*, cítil jsem, jak mě ten román, navzdory všem jeho nedostatkům, podněcuje k psaní. Nic podobného se mi neděje s žádným jiným naším autorem (Zabužko má, mimochodem, queer povídku *Holčičky*). Silným tvůrčím impulsem pro mě jednu dobu byla četba Paviče, Márqueze, Borgese nebo Cunninghama. Poslední z nich je vůbec bůh světové queer literatury. Myslím, že dříve či později ho navrhnou na Nobelovku. Zvláštní význam pak pro mě má moje kamarádka, ruská spisovatelka Faina Grimberg. Její vliv na mou vlastní tvorbu je markantní. Mám na mysli nejen stylistické prostředky, ale v první řadě odvahu demiurga, až jakousi drzost, troufalost...

Těžko se mi něco doporučuje. Pokud se bavíme o průměrném heterosexuálovi, napřed bych doporučil asi něco „hluboce duchovního“. Asi si myslíte, že to musí být samé perverznosti, ale ne. Podívejte se, jaké tam najdete ušlechtilé city, šlechetné činy, morální stanoviska... Třeba *Akvarelová krev* od Françoise Sagan s hlavním hrdinou bisexuálem, který se přes svůj neutrální postoj k nacistickému režimu v okupované Francii staví na odpor ve jménu lásky. Nicméně v tomhle „příkrášlování“ a maskování je určitá slabost. Ale když už, tak poezie Vytautase Pliury se všemi hustlery, incestními touhami, pouličními existencemi. V těch básních se ozývá neuvěřitelně silný hlas boje za svou identitu, který udivuje nejen svým postojem, ale taky estetikou.

Skoro v každé tvé próze nebo dramatu se objevují gayové. Proč tě přitahují právě oni? Co konkrétního, specifického mají tito hrdinové vyjadřovat?

V próze je jich výrazně méně. Obecně jsou to strategicky významné postavy. Nedotýkám se tématu bolestného hledání vlastní „přirozenosti“ nebo toho, jak identitu jednotlivce přijímá okolí. V mých textech jsou gayové součástí naší každodennosti. Mým záměrem je, aby si „obyčejný“ člověk zvykl, že přítomnost homosexuálů v literatuře nemusí být exotikou. Měla by zkrátka existovat literatura, kde homosexuálové, kteří netají svou orientaci, vystupují v rolích podnikatelů, učitelů, horníků nebo vrátných...

Kde se více projevuje homoerotika, ve tvé poezii, próze, nebo v dramatu? Ve kterém z těchto žánrů jsi nejotevřenější? Podle čeho si pro své syžety vybíráš určitý žánr?

Tak teď jsi mě zaskočil! V poezii často předávám hlavní „mesidž“ na intuitivní úrovni. Těžištěm prózy a dramatu je spíš myšlenka. Homosexuální hrdinové jsou v nich převážně provokativní. Manifestují svá práva a potřeby. Snaží se je vydobýt u jiných postav. Často k tomu využívají svou krásu a přitažlivost. Vytvářet takové situace v takových konstelacích je neskutečně napínavá hra. To mě jakožto autora nyní baví a inspiruje ze všeho nejvíc.

Jsi autorem velmi produktivním. Mám takový dojem, že obvykle pracuješ nad několika texty najednou. Jak ti jde práce v téhle době, kdy probíhá ruská okupace a nad Ukrajinou se vznáší hrozba války?

Majdan mi dal mnoho podnětů k psaní. Po smrti Sergeje Nigojana (/1993–2013/ aktivista arménského původu, účastník Euromajdanu, zastřelený jako jeden z prvních během protestů na ulici Hruševského, pozn. překl.) jsem si uvědomil, že o něm musím napsat báseň. Byl to zvláštní pocit. Tou dobou už přibývaly další oběti, ale nemohl jsem si pomoci a musel jsem věnovat něco právě jemu. Vznikla ještě jedna báseň v reakci na krvavé potlačení Euromajdanu v Záporoží 26. ledna. Tu třetí se mi moc nechce zmiňovat, ale týkala se „leninopadu“ (vlna strhávání soch V. I. Lenina na Ukrajině v době Euromajdanu, pozn. překl.). Z nějakého důvodu ohledně událostí na Krymu všechny mé múzy mlčí. Nevím, kam se poděla ta potřeba vyjádřit se.

Nedávno jsem napsal ještě dva texty, ne z nějakého „vnitřního popudu“ jako ty předchozí, ale na požádání. První byl pro společný projekt záporožských oblastních organizací Národního svazu spisovatelů Ukrajiny a Národního svazu umělců. Bylo třeba dát dohromady text podle konkrétních maleb. Druhým textem byla krátká divadelní hra pro Charkovské literární muzeum k výročí Leonida Juchvida na motivy *Svatby v Malinovce* (sovětská opereta, jejíž libreto v ukrajinštině napsal zmíněný prozaik a dramatik, pozn. překl.). Zobrazuje alternativní budoucnost Ukrajiny po Majdanu a ústřední postavou je chlapec, který je donucen žít rok převlečený za dívku.

Cítíš se teď, jakožto ukrajinsky mluvící obyvatel východní Ukrajiny, jako banderovec, nositel kultury nepřítel? Jaké první kroky musí podle tebe v nejbližší době podniknout ukrajinské elity k překonání postkoloniálního syndromu a k tomu, aby se mu předešlo v budoucnosti?

V Záporoží je hodně cítit sovětská minulost, což není nic divného. Stavět dněperskou vodní elektrárnu sem přijížděli lidé ze všech koutů SSSR a ruština se stala dorozumívacím jazykem různých národů. To samé se opakovalo, když se po válce obnovovalo město. Ale dnes tu nemáme nijak výrazné projevy ukrajinofobie. „Exotika“ záporožských kozáků a kolorit

ukrajinské vesnice jsou teď důležitou součástí turistického ruchu a patriotické výchovy. Možná je Záporoží z celého jihu a východu Ukrajiny „nejukrajínštějším“ regionem. Je to poznat i z toho, že u nás neměly proruské akce takový rozsah jako v sousedních oblastech.

Mám jen slabou představu o tom, co jsou to „ukrajinské elity“. Politici, byznysmeni, umělci, kulturtrégeri, nebo prostě „inteligence“? Mnozí z nich se zdiskreditovali. Koneckonců je můžeme směle vyhodit do starého železa. Nyní je doba občanských iniciativ, projevů svobodné vůle, doba dohledu občanů nad jednáním vlády. Velkým skokem k překonání postkoloniálního syndromu byl samotný Majdan. Je to v první řadě revoluce národního vědomí. Už nejde jen o vymáhání práv (jako v roce 2004), ale taky o převzetí zodpovědnosti. Jedním příkladem z poslední doby je založení Shromáždění kulturních činitelů, které má za cíl kontrolovat, jak úředníci postupují ve státních strategiích v oblasti kultury, iniciovat vlastní nezávislé projekty, zprostředkovávat dialog mezi různými druhy umění.

Mimochodem, důležitým rysem Majdanu bylo to, že podstatnou část tohoto hnutí tvořila ukrajinská LGBT komunita. A to už se z historie naší země nedá vymazat.

Příloha 2.

Oles Barlih

Překlad Zuzana Špínková

Nenávidím

(několik barev mého života. ty nejsi Moře. něco podobného nigerijským hrošíkům. je to marné.)

Ted' mi modrá sluší častěji. Dřív to s touhle barvou byla naprostá hrůza – když jsem si oblékl něco modrého, můj obličej otékal, bledl, dělaly se mi temné kruhy pod očima. I já sám jsem si připadal nějak tlustý. Pak se modrá trochu uklidnila. Buď si na mě zvykla, nebo se prostě unavila mými vytrvalými pokusy ochočit si ji tím, že jsem si ji ze začátku oblékal jen tak postupně – třeba nějakou košili s tenoučkými tmavomodrými proužky. Potom, asi tak po roce, modrou čepici nebo modrou šálu. A další rok jsem se odvážil vzít si na sebe sytě modrou košili. Ano, asi jsem si ji přece jen ochočil. Přičemž jsem to musel udělat přesně takovým způsobem, protože jinak postupovat nešlo. Řekněme, že jsem se aktivně snažil nosit šeríkovou barvu. Potom šeríkovo-šeríkovo-šeríkovomodrou. Potom šeríkovo-šeríkovomodrou. Potom šeríkovomodrou. A když už došlo na to, abych se úplně zbavil toho fialového odstínu, hned se modrá vzpamatovala a ukázala, co je zač. Ale to všechno je minulost. Sice si čas od času ještě vyskakuje, ale celkově se chová docela poslušně.

Ale červená... Té nikdy neodpustím, že byla tvou barvou. Barvou tvých korálků. Tvého batohu. Tvých tenisek. A vášně, kterou jsem k tobě cítil. Vášně, za kterou jsem se později styděl a která ted' připomíná rybu. Říční. Protože právě sladkovodní ryby nenávidím víc než jakékoli jiné. Je ti něčím podobná – nemá žádnou chuť a má spoustu drobných ostrých kůstek, které netouží po ničem jiném než se zaseknout hluboko do dásní. Spustit krvácení. A ospravedlnit tím svou existenci. Ještě bych dokázal odpustit červené to, že je barvou jahod, hlavičky stehlíka, jeřabin, starého babiččina plédu, ve kterém si v zimě hřeju své nedokrvené nohy... Ale to všechno jsou malichernosti v porovnání s tím, že červená, to jsi v první řadě – ty a šest měsíců mého života, které mi nikdo nemusí závidět, ani největší romantici...

Nikdy nezapomenu ty dvě vteřiny, kdy moje tělo letělo. Byl srpen. Strašné vedro. Kamkoli se podíváš, všude stánky se zmrzlinou a vychlazeným pivem. Neustále zpocené čelo. Příšerná žízeň. Horký písek. Ne, „horký“ není to správné slovo – přímo žhnoucí! Moje žluté tričko, už trochu vyšisované, leží na zmačkané dece. Vítr je suchý nehledě na to, že k řece je to, co by kamenem dohodil – kolem tří metrů. Cuchá mi vlasy, už skoro tři čtvrtě roku nestříhané. Kdyby u toho byla máma, určitě by řekla: „Koukej si okamžitě vzít čepici! Copak chceš dostat úpal?“ Ale máma je daleko a já už jsem moc dospělý. Tak „moc“, že jsem si jistý, že dokážu někoho svést. Jenže ta jistota se rozbila o tvou skálu a skončila rozcupovaná mým vnitřním krakenem. Od té doby je ze mě troska. Ne, počkat! Tehdy jsem byl ztroskotancem, který si léčil svá zranění psychoterapiemi, novými známostmi a starými přáteli. Tou dobou mě charkovští kamarádi přemluvili, abych je vzal k nám na náplavku. Koupání v řece nenávidím stejně jako sladkovodní ryby, ale nechal jsem se přemluvit. Nevím proč jsem souhlasil s tím, že budeme skákat z mola. Bylo v tom něco nového a nebezpečného. První – žbluňk! Druhý – žbluňk! Třetí – žbluňk! Na okamžik se zarazím, ale neprotahuju to natolik, aby se někdo neudržel a zavolal na mě netrpělivě: „No tak!“ Letím ve vzduchu jako nějaké mládě žáby, které nikdy nemělo křídla. Neohrabaně. S doširoka roztaženými dlouhými nohama a rukama ohnutými v loktech. Dněpr, který už začal kvést, se přibližuje. Jeho tmavá hladina se mění v lesklou obrazovku. Zdá se mi, že se o to zrcadlo udeřím, rozbiju se na kousky a už si na tebe nikdy nevzpomenu...

Možná už je jasné, že spíš než řeky mám raději moře. Právě moře. Když jsem byl malý, vozili mě ke slanému jezeru u Jevpatorije a říkali, že je to skoro to samé jako Azovské moře. Blbost! Azovské, to je opravdový výhled, ale slaná jezera jsou jen velikánské ponuré louže, ve kterých žije něco podobného lochneské příšeře. Nebo tobě. Protože navzdory všem tvým snahám, ty nikdy nebudeš moře. Mně už se na chvíli podařilo být modrým mládětem žáby.

Promiň, my nikdy nebudeme přáteli.

Na našem předpředposledním setkání mě provrtával tvůj pohled. Jako by zkoušel, co vydržím. Divné, pamatuju si, že jsi... červená barva, ale nijak si nemůžu vybavit barvu tvých očí. Jsou taky hnědé, to je jisté. Ale ne tak, jako ty moje. Moje připomínají sošku hrocha, kterou přivezl můj kmotr z Nigérie. Jsou jako plody višně... Ne, to není ono! Spíš jako vlhké dřevo divoké jabloně. Ale jaké jsou ty tvé? Tvar nosu si pamatuju přesně. Rty taky, ten spodní máš trošinku zkosený doleva, proto se ti ho nikdy nepovedlo propíchnout symetricky. Vlasy máš trošku světlejší než já (jsem čistý brunet). Ale oči... k čertu s nimi!

Ty – jsi skicák se spoustou vytrhaných listů. Člověk tě může kreslit každý rok a obrázek vyjde pokaždé jiný. Papíru je spousta, jen se bojím, že barva nevystačí...

Teď si připadám jako dort, který donutil všechny hosty, aby ráno vrátili všechny sněžené kousky. Červeňoučký a voňavý, ležím na parapetu a chladnu. Vůně mého krému láká chlupatého kocoura a malého kluka, kterého straší cukrovkou. Ani mě nepodezírají z toho, že veškerá moje sebejistota a pýcha je jen pokusem utajit před nimi ztrátu vnitřní náplně, která už se ke mně nedostala zpátky. Ten kousíček je to, čím jsem ti dovolil být – lepkavou hrudkou se skvrnami od benzínu a prachu, která se zasekla někde v mřížce kanálu na půli cesty ke mně.

Ano. Nechtěl jsem zákeřně vrazit kudlu do zad. Vždycky je mi trapné být zákeřným. Ale zbavit se životních zásad je dost snadné, když ztratíš pud sebezáchovy. Tolik toho nevíš. A i když už se za to nestydím, přijde mi směšné cokoliv vysvětlovat. Objasňovat. Dokazovat. Je strašné litovat sám sebe.

Příloha 3

Dvě básně ze 120 stran sodomy

Oles Barlih

Překlad Zuzana Špinková

Schovával malého kluka

v šátcích

balících

pytlících

batozích

(velkých pupkatých)

taškách

(malých

na popruh přes rameno)

příkrášloval to všechno

perlami

korálky

přívěsky

malými plyšáky

pěstoval chlapci plnovous

aby ho nikdo nepoznal

(nebo ho možná připravoval

na posvátnou bitvu

jaká v něm shnila

aniž by dozrála)

a i když jsem odešel

on pořád ještě vyšplíhával

všechno to nicotné

a ubohé

snažil se dotknout

mých pat
kartonovým gejírem

Jako pak všichni ostatní
vstával o desáté ráno
rozpačitěl
v úzké chodbě
z lepkavých lexémů mých úst
nosil bílé prádlo
a bílé ponožky
byl u vytržení
jednoduchostí a prudkostí
smlouval v sekáčích
levné oblečení
generoval ze mě
novou zoologii
psal básně
na něž si po čase nikdo nevzpomene
bál se mě zvát k sobě
protože si myslel
že se asi něco stane
žije dodnes
jí karbanátky a sladké
žiju dodnes
a nenávidím deštníky